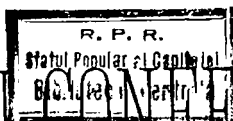

TITU MAIORESCU

PATRU CONFERINȚE

RESUMATE DE

MIHAI C. BRANEANU
(HERMES)

CU UN APENDICE

DE D.

ANGEL DEMETRIESCU

8 - OCT. 2019

15 JUN. 1973

BUCURESCI

14, TIPOGRAFIA STEFAN MIHAILESCU, STR. COVACI, 14

1883

BIBLIOTECA INST. PED.
PEDAGÓGUS ÉS INTÉZETI KÖNYVTÁRA
Tg.-Mureș - Măreșvásárhely

38.994

Manuscris
14

Donatiunea
Paulina Lupu Antonescu

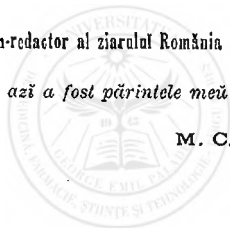
Închin această carte d-lui

STEFAN C. MICHAILESCU

(profesor și prim-redactor al ziarului România Liberă)

care dela 1875 pănă azi a fost părintele meu sufletec.

M. C. Brăneanu.

Brăneanu

Donatiunea
Paulina Lupu Antonescu²

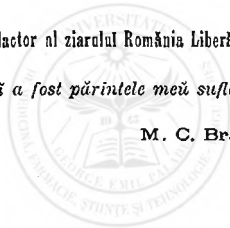
Inchin această carte d-lui

STEFAN C. MICHAILESCU

(profesor și prim-redactor al ziarului România Liberă)

care dela 1875 până azi a fost părintele meu sufleteș.

M. C. Brăneanu.

CATE-VA DESLUSIRI

Aceste patru conferințe pe cari le daș aci in resumat, d. Titu Maiorescu le-a ținut anul trecut (1882) in sala Ateneului din București, — una (ipnotizmul) in folosul incendiaților, iar celelalte după dorința de mult manifestă a publicului iubitor de știință.

Fiindu-mi deschise coloanele a doē gazete, *România Liberă* și *Timpul*, am incercat, pe cât puterile mele mi-aș permis, a reproduce prelecțiunile distin-

sului conferențiar, al cărui laudabil scop era vulgarizarea rezultatelor din urmă ale științei și deslegarea cător-va cestiuni filosofice, tratate într'un mod cu totul nou și atrăgător. Am publicat în numitele ziare cele de'ntăiu trei conferințe; două lucrute de mine, a treia (temperamentele) de *Ignota*, o instruită doamnă din societatea Bucureșteană, al cărei nume îl retac, se înțelege, neavând autorizarea de-a atinge modestia pseudonimului.

A patra conferință rămăsese, din diferite cauze, nepublicată. În volumul acesta m'am servit pentru reproducerea acestei conferințe, pe lângă notițele proprii, și de un stenogram al d-lui M. A. Dumitrescu.

Pentru mine, aceste conferințe aũ fost un bold puternic spre răsfoirea mai mul-

tor cărți de știință, spre instruirea mea; căci ele resumă parte din marile adevăruri la cari aū ajuns geniul și sîrguința oamenilor cercetători. Am citat pe ici pe colo autorii de cari m'am servit pentru a face din niște notițe foarte incomplete și luate, ca vai de lume, in imbulzeala unui auditoriu foarte numeros, intr'un unghiū al sălii Ateneului; — și menționez aci, ca o datorie de recunoștință, prețiosul concurs ce mi-a dat apoi, cu multă bună-voință, la revederea lucrării mele, d. Stef. C. Michăilescu.

Firește, n'am avut și nu am pretențiunea — lucrul e aproape imposibil orcărui condeï — de a reproduce arta cu care eminentul nostru magistru desvoltă teoriile cele mai abstracte; șirul limpede, viū, cutezător și logic, in care domnia-sa desfășură diversitatea atător

fapte, atător prețioase și intinse cunoștințe. Și dacă firul științific al acestor patru conferințe va fi in unele părți, peste voia mea, divergent de direcțiunea sigură a conferențiarului, cer scuze domnului Maiorescu, — care mi-a permis să scot această broșură fără controlul domniei sale.

Maî rog pe d. Maiorescu să-mi ierte îndrăzneala — aceasta neautorizată — de a-i pune aci fotografia și schița biografică. Aceste lucruri mi-aū fost cerute de căți-va prietenî și foști colegi ai mei, acum in streinătate, unii la Paris, alții la Viena, — și d. Angel Demetriescu a bine-voit a mă pune in plăcuta poziție de a implini aceste cereri.

M. C. Brăncanu.

W. Cole
1861

IPNOTIZMUL

Așa numitul *magnetism animal*, mai cu seamă de când cu experimentele lui Donato, inspirase și la noi oare-care interes, așa că se practica anu trecut pe-o scară foarte întinsă prin saloanele societății înalte.

Spectatorii erau împărțiți în această privință în două tabere opuse: una cuprindea pe sceptici, pe aceia cari ziceau că lucrul e numai o înșelăciune, sau cel mult o iluziune abil produsă, și deci nu merită nici o atenție, nici o cercetare științifică; cealaltă parte, cea mai mică, mergea din contră foarte departe și admitea, cu americanii, posibilitatea unei

legături între lumea aceasta și cealaltă, un fel de evocațiune a spiritelor prin ajutorul unei ființe impresionabile, sau printr'un *medium* magnetic, după expresiunea ce s'a consacrat.

Numele de *magnetism animal* datează de la Mesmer, un medic german, care trăia pe la sfârșitul secolului trecut, 1734 — 1815. El susținea că atât în animale cât și în oameni există un fluid magnetic ca în metale, și Mesmer căuta să-l întrebuințeze ca mijloc de a vindeca boalele. Acest medic avu la început un succes strălucit cu încercările sale magnetice, și-și dobândi repede un renume universal. Teoria lui, *) care a luat numele de *mesmerism*, și în care se admitea

*) Tot fondul ideilor lui Mesmer în privința fluidului magnetic se găsește în scriptele lui Paracelsus, Van. Helmont și Santanelli, scripte cu mult anterioare.

și un fel de influență magnetică a planetelor asupra ființelor vii, a fost însă de mulți combătută și considerată ca șarlatanie, mai cu seamă la urmă, când Mesmer începuse să magnetizeze cu duzina și când pretindea că și lemnele, ca și oricare obiecte, sunt magnetizabile, — așa că le trimitea bolnavilor din locuri depărtate ca amulete magnetizate pentru vindecare. Atunci căzu în discredit, și muri în mizerie. El a lăsat totuși școlari. Cei mai mulți din aceștia părăsiră teoria profesorului, admitând alte teorii, proprii ale lor.

O comisiune a Academiei franceze se pronunțase în contra teoriei lui Mesmer. Mai târziu, când legendele și exagerațiunile se impută, aceleași fenomene se prezintă sub alt aspect, și știința s'a ocupat de ele; căci tot ce

se int mplă in natură trebuie să fie explicat, după legile accesibile tuturor: nimic nu este supranatural.

Ast-fel, James Braid *) in Englitera; apoi d-rul Charcot, la Paris; profesorul de fisiologie Heidenheim, la Breslau, și alții, au repetat experimentele cu scop de-a le cerceta științificește, și au constatat că diferitele fenomene ipnotice stau in legătură cu cestiuni psihologice și fiziologice de cel mai mare interes.

Azi nu ne mai e dar permis a ne indoi de realitatea acestor fenomene, or-care ar fi numele ce am voi să le dăm.

Fenomenele ipnotice constatate de știință sunt: somnul artificial sau ipnotizmul; starea de catalepsie, sau in-

*) *Neurypnology, or the rationale of nervous sleep considered in relation with animal magnetism.* London, 1843.

tepenirea; anestezia sau pierderea sensibilității, in total sau numai in parte; imitarea mișcărilor, și transmiterea gândirii, sau sugestiunea ideilor; mișcările automate, sau acte de somnambulizm.

Somnul ipnotic se poate produce in mai multe moduri. Donato bunioară el producea prin *pase*, prin fixarea ochilor și prin apăsarea cu degetele asupra pleopelor; Slade, prin ajutorul unor obiecte strălucitoare, pe cari punându-le inaintea ochilor, la distanță de obicei de 20 centimetre, producea o incrușare a privirilor, un fel de fascinațiune obositoare care adoarme pe privitor. Acest somn artificial prezintă diferite particularități, după natura indivizilor și după împrejurările in cari se află. *)

*) Pentru a adormi și a produce in somn alucinațiuni, vechii vrăjitori ai Chaldeenilor, ai Per-

Catalepsia, sau înțepenirea, se poate produce deasemenea prin încrucișarea privirilor, prin gesturi și prin ațintirea ochilor. Dacă persoana de magnetizat e nervoasă și debilă, ea cade repede într'o stare de nesimțire și înțepenire analoagă cu aceea care rezultă din anestezice, sau din stări patologice, pe cari medicina le-a

șilor, ai Grecilor, ai Românilor și chiar ai popoarelor sălbatice, întrebuițau fel de fel de plante narcotice, bunioară *ruta graveolens*, *πήφανον*, și tot ce putea izbi imaginația, a zăpăci simțurile și a nutri superstițiile cele mai sumbre și mai crude (reptile, animale imunde, vrăji, formule bizare). Eată, de pildă, o formulă de evocație pentru Hecata, personificația lunii: *Vino, infernală pămên-tească și cerească Bombo, zina marilor drumuri, a rēspântiilor, tu care porți lumina, care mergi noaptea, dușmana ziliu, prietina și tovarășa nopții, tu care te bucuri de latratul căinilor și de sângele vērșat, care rătăcești în mijlocul umbrelor printre morminte, tu care ceri sânge și care aduci teroarea printre muritori, Gorgo, Mormo, lună cu miș de forme, ia parte cu un ochiu propice la sacrificiile noastre (Philosophumena).*

Perșii și Babilonenii, după cum spune Pliniu,

observat și le-a înscris în rubrica afecțiunilor nervoase. Corpul are atunci aspectul unui cadavru, membrele lui păstrează pozițiile pe care i le dai; uneori simțirea e însă păstrată și subiectul știe ce se întâmplă cu el.

Nu tot așa e cu anestezia. Aci sensibilitatea se poate ridica cu desăvârșire; corpul devine mai rece, căci respirația

credeau că te poți face nevăzut arzând unele din aceste ierburî; că poți lua diferite forme bizare prin ajutorul altora, — păreri a căror punct de plecare era în alucinațiile produse prin narcoticul lor. — Tot așa cu Agrippa (în *De occultata philosophia*), care afirmă ca fumigațiile cu sămănță de in și de polygonum amestecate cu rădăcină de vioare și de laur îți desvelesc viitorul; că dacă arzi deodată coriandru, laur, sau jasmint și cucută, poți aduna dracii. — În rândul acesta putem pune și hașişul (un extract din floarea de cânepă) Orientalilor din zilele noastre.

După multe încercări făcute în spitale cu femei isterice s'a constatat că eterul produce mai mult visuri plăcute, cloroformul mai mult visuri neplăcute, și nitritul de amyl în tot-d'a-una visuri neplăcute.

și circulația sunt micșorate, așa că o persoană în stare de anestezie totală e mai un cadavru: poți să-î tai un picior sau o mână, și, cu toată durerea ce i se pricinuește, subiectul anestezat nu simte absolut nimic. Bucureștenii își aduc aminte cum, în 1881, Donato străpungea cu un ac enorm brațul d-rei Lucille, fără ca plăpândul său *mediu* să dea cel mai mic semn de durere, și făcea același experiment cu alte persoane streine: *)

Acest fenomen însă, ca și cele ce premerg, se poate simula, după cum se poate simula o stare oarecare nervoasă și chiar nebunia. Așa, acum doi ani, niște profesori din Paris se reuniră spre a face contra-experiențe; luară o acrobată de

*) Vezi *România Liberă* din luna Aprilie, cu datele de seamă asupra experimentelor lui Donato.

la ipodrom și executară cu ea mai toate experimentele pe cari le făcea Donato, cu *mediul* său. O puneau între două rezemătoare, sprijinită numai de cap și de extremitățile picioarelor, și așezându-i greutatea peste mijlocul corpului ziceau că e cataleptizată; i străpungeau brațul, zicând că e în stare de anestezie etc. În cazul d'ântăi, cauza fenomenului era forța ei de acrobată, în al doilea, împrejurarea că sunt părți ale brațului cari, păzindu-se nervii, se pot străpunge chiar în stare normală, fără a produce dureri.

Profesorul care execută experimentele explică în urmă modul în care le obținuse, și Donato, care era de față, suferi din partea publicului o scenă ofensatoare. Cu toate acestea, rezultatele obținute de Donato, pe cale ipnotică, nu le poate nimeni tăgădui.

Cele mai interesante din fenomenele ipnotice sunt însă, fără indoială, imitarea mișcărilor și sugestiunea ideilor sau trasmisiunea gândirii. *)

În stare ipnotică, spiritul și corpul sunt adesea susceptibili de impresiunile

*) Un exemplu recent de sugestiune și încă *sugestiune reciprocă*: În luna Februarie 1883 ni se povestea într'un salon, de o persoană ale cărei afirmări nu pot fi puse la indoială, că doi oameni — sunt ținut a nu cita nume — din înalta societate austriacă, bărbat și soție (acum aflători în București), se ipnotizează reciproc și în această stare își transmit gândul unu altuia. Așa bunioreă bărbatul e într'un salon, cu mai multe persoane în juru-i; soția în alt salon, înconjurată de dame; — băbatului i se spune să ia în mână de pildă un obiect oare-care de pe masă, apoi să-l lase ear la loc, să-și ipnotizeze soția și de la distanța să-i transmită gândul lui, adică recomandăția de a repeta ceea ce făcuse el. După ce femeea e ipnotizată, ea se apropie de masă și ia în mână obiectu pe care-l luase bărbatu-său. Acelaș lucru se face și invers, adică femeea sugerează bărbatului ideea.

E de observat că în cazul acesta ipnotizarea nu e deplină: ți se pare că ipnotizatul sau ipnotizata nu sunt adormiți de cât pe jumătate.

exterioare. In unele casuri, ipnotizatul execută ordinele ce i se dă. Donato ipnotizând pe unii din asistenții săi, ei făcea să-î imiteze or-ce gest, să vină după el, să joace, etc. Aceste experimente le-a executat și la teatrul nostru național, in seanțele ce-a dat. Magnetizorii zic că, in aceste fenomene, „ipnotizatul e in puterea saū sub voința celui ce l'a ipnotizat.“

Intrând in domeniul fantastic, puterea se pretinde a merge atât de departe, încât se pot sugera idei pentru lucruri trecute și chiar viitoare. Eată un exemplu de o asemenea sugerare :

Un renumit publicist, Axakoff, voi să se incredințeze dacă *mediul* lui Donato poate să-î reproducă gândirea. Pe drum către Paris, Axakoff își scrise pe carta de vizită câte-va ordine. Ajuns la

Paris, se duse la Donato ; acesta puse pe *mediu* in stare ipnotică, i legă ochii, i astupă urechile cu bumbac, și o întorse cu spatele către el. Axakoff arată experimentatorului cărțile de vizită pe cari scrisese. Donato, fără a vorbi, fără a se mișca, își ațintește ochii asupra d-rei Lucille; *mediul* a ridicat indata brațul drept: era esecutarea primului ordin scris pe bilet; apoi a dus brațul stâng la ureche : era al doilea ordin, și așa mai incolo, până ce a esecutat toate ordinele scrise. Acestea le spune însuși Axakoff,*) a cărui bună-credință nu poate fi, credem, pusă la indoială.

Dacă ne mirăm de transmisiunea gândirii, ce trebuie să facem când ni se afirmă că sunt oameni capabili de a spune

*) Axakoff este capul partidei panslaviste din Rusia.

ce se petrece la distanțe enorme, fiind în stare normală ?

Kant narează, că la 1754, în ultima Sămbătă a lunii Septembree, 4 ore d. ani., celebrul vizionar șvedian Schwedenborg, se afla la o vilă a reginiei Suediei, situată la 50 de miluri distanță de la Stockholm. Erau de față și trei miniștrii acreditați, streini. Deodată Schwedenborg cade pradă unor agitațiuni febrile ; el spune că arde groaznic la Stokholm și spune și în ce loc arde ; apoi pleacă, se întoarce, iar pleacă, și revine seara la 8 ore, anunțând că focul s'a stins, oprindu-se la o casă de la care mai erau trei până la aceea a moșilor lui. — Marți s'a constatat că lucrul se petrecuse întocmai, cum îl narase vizionarul !

Un exemplu de această natură putem

cita chiar din jurul nostru, din București :

Pe timpul campaniei din Bulgaria, sora maiorului * * sare într'o noapte din pat și incede a spune, îngrozită și abia respirând de spaimă, că frate-său a murit de arma dușmanului, și descrie chiar scena morții. A treia zi seara, martorii acestei istorisirii stranie primesc triste știri că maiorul a căzut pe câmpul luptii în ziua ce urmă teribilul vis. Imprejurările în cari murise erau analoage cu cele descrise de visătoarea înspăimântată.

Și câte cazuri de visuri *realizate* nu se povestesc, și nu se constată chiar !

Esplicație.

De magnetism nu poate fi vorbă la oameni sau la animale: nu există acel

fluid particular, psihic sau magnetic, pe care mulți și-au bazat explicările, necunoscând cauza simplă și naturală care lucrează în fondul prodigiului aparent. Spiritul științific e în contra acestei explicări, întreținută de necunoștințele legilor fiziologice.

S'a pretins că magnetizatorul trebuie să aibă o voință tare, ca să poată comunica gândirile lui *medului* pe care'l magnetizează; că subiectul de magnetizat trebuie să aibă încredere în puterea magnetizatorului. Nu e vorba de încredere și neîncredere, în producerea fenomenului, nici de persoană specială care să-l provoace: e un mers cu totul natural, e cauză și efect.

Înainte de a ne mira de ipnotism sau de somnul artificial, ar trebui să ne mirăm de somnul natural; căci nu e ni-

mic mai minunat decât diversele manifestări naturale de cari suntem isbiți neconținut, dar cu cari obișnuindu-ne nu ne mai impresionează. Minunea am putea-o citi pe fie-care pagină a vieții noastre zilnice.

Ar fi fost neapărat de dorit ca fiziologii să se fi ocupat mai mult cu această stare de intrerupere psihică numită somn.

Iată totuși o explicațiune științifică, indetulătoare pentru dorința noastră de a cunoaște cauza materială a fenomenelor.

Pentru a se ivi somnul, se cere, în starea fiziologică a ființei vii, o schimbare de natură chimică, care se produce, prin faptul activității cerebrale, în pătura cenușie a creierilor mari. Vieța în toată întregimea ei nu e decât o trans-

formare chimică neintreruptă. Intre oxigenul din aer, tirit de sângele roșu prin respirațiune, și intre elementele de combustione ale organelor (carbon, idrogen, azot, sulf și fosfor) se întâmplă un proces de ardere neincetată, care produce căldura animală, și care in creeri devine *conștiință, cugetare și voință*. Materiile produse prin acea ardere fiziologică, cenușa aceea de combustione, se grămădește încetul cu încetul, și sub diverse forme chimice, in timpul vieții active și consciente, in tot organismul, deci și in stratul celulelor cenușii; acestea își pierd, treptat cu acumularea materiilor arse, activitatea lor psihică, sașă putința de a vibra cu inlesnire; curenții centripetși slăbesc; impresiunile din afară devin mai intunecate; comunicația cu celule centrale, optice, acustice etc. de la baza cree-

rului, se inchide, și lumina conștiinței e prin urmare stinsă, ceea ce dă ca rezultat *somnul*.

În timpul somnului, fluxul de sânge arterial care vine la creier e, după cei mai mulți medici și fiziologi, cu mult mai mic decât în starea de activitate psihică; *) temperatura creierului scade puțin; celulele cenușii nu mai sunt în destul stimulate de acel curent arterial, și creierul devine anemic. Unii însă pretind că în timpul somnului se produce nu o anemie ci o iperemie cerebrală; **) așa că pînă acum starea circulației ce-

*) Durham, Ehrmann, Hamond, Mosso, Salathé, Franck, etc.—Mosso susține că în timpul somnului sângele se îngrămădește în vasele periferice, și decongestionează organele centrale.

**) Cei ce susțin că în timpul somnului e o congestiune cerebrală se bazează mai mult pe congestiunea conjunctivii și stringerea pupilei, fenomen ce ar indica o paralizie a simpaticului (Langlet).

rebrale, in faza fiziologică ce ne preocupă, n'a ieșit încă din domeniul controversii.

Cenușa organică, care intunecă conștiința, este culeasă, e luată de vase incet cu incetul in timpul rapaosului, cum se strâng in genere materiile arse din tot organismul, și e gonită apoi prin acțiunea rinichilor; *cenușa cerebrală* anume este eliminată sub formă de *fosfați*. Când această eliminare s'a făcut și când fluxul arterial își ia din nou forța lui normală, temperatura creierilor se ridică, combustiuinea fiziologică devine mai activă, *ideatiunea* și *conștiința* se restabilesc, și atunci somnul fuge. Drumul impresiunilor, aduse de nervi la stratele de jos ale creierului și de aci la pătura cenușie, este acum deschis. Toate acele impresiuni se transformă in idei, in sen-

timente și acte conștiințioase, ceea ce însemnează că *eul* este deștept.

Din cele expuse rezultă dar, că de câte ori vom putea să provocăm starea de anemie trecătoare a creierului, de câte ori vom fi în stare, prin oare-cari mijloace apropiate, să micșorăm sau să paralizăm momentan activitatea celulelor cenușii, de atâtea ori vom produce în mod artificial starea numită *somn*.

Somnul poate fi produs în mod artificial bunioară prin cloroformizare: aburii cloroformului, ca or-ce alt gaz ne-respirabil, ca hidrogenul, ca acidul carbonic, se leagă de celulele sângelui, se grămădesc în curentul circulator, și împiedică oxidarea: prin urmare micșorează fluxul arterial către creier, deprimează activitatea cerebrală, și aduce somnul.

In starea aceasta, ca și in somnul natural, impresiunile cari vin prin nervii centripetți nu produc fenomene conștiințioase. Dar nu numai cloroformul poate să adoarmă. Un discurs monoton, o privire mai mult timp ațintită asupra aceluiaș lucru, saū, in genere, or-ce impresiuni repetate in acelaș fel, micșorează deasemenea fluxul sângelui către creier, face să amonțiască celulele perceptive de la baza creierului, precum si celulele cenusii, ce se țin legate de acestea, și să aducă prin urmare somnul. Căntecul monoton al doicilor, cu „Nani-Nani,“ la leagănul copiilor și mișcarea cadențată a leagănului in acelaș fel, sunt mijloace de a provoca somnul in mod artificial.

Acest fenomen de provocare a somnului se observă mai cu seamă la persoanele anemice, la acelea ai căror creeri

sunt de o mică activitate; la ființele prea impresionabile sau isterice, buni-oară la limfatici, la femeile palide și nervoase.

In intervalul acela de somn provocat se produce dar un fel de paralizie trecătoare; o paralizie optică, acustică, tactilă și in genere senzorială.

Așa dar, fenomenele ipnotizmului, sau ale somnului artificial, țin de starea de anemie, iperemie, sau de amortirea momentană a creierului mare, stări provocate printr'o privire fixă, *) prin vederea unui obiect animat de o rotație uniformă, prin o concentrare excesivă a atenției prin or-ce mijloc, in fine, care deprimă curentul circulator al creierului, care amorteste celulele cerebrale sau

*) Or-cine poate incerca ipnotizarea unui cocos, trăgându-i cu cretă o dungă de-alungul ciocului.

paralizează stratul vieții impresionabile.

Poporul dă somnambulilor epitetul de *lunaticî* sau sperietorul nume de *strigoî* *). Mi-aduc aminte că în Olănești, județul Rîmnicu-Vâlciî, era un clopotar care, între altele, se urca noaptea în turnu bisericii și bătea toaca, fără ca dimi-

*) Strigoî mai zic țărani și istericilor cu *atacuri de somn*. Se ivesc foarte rar aceste fenomene; la Salpetriera d'abia s'au observat trei cazuri pînă în 1878. Într'o notiță a dd-lor Bourneville și Regnard din *Cronografie photographique de la Salpêtrière* (serviciul doctorului Charcot) se zice că Derk Klaasz, țeran din Wolkwigk, ar fi adormit la 29 Iunie 1706 și nu s'ar fi deșteptat decît la 11 Ianuarie 1707, ca să adoarmă earăși numai decît pînă la 15 Martie 1707. Acest fapt păru atât de ciudat încît fu reprodus în gravuri. S'au găsit notițe asupra acestui caz în catalogul colecției doctorului van Kauthoven, din Leyda. Negreșit că țărani noștriî habar n'au de *atacurile de somn* și, urmînd cu mare religiozitate obiceiurile creștinești, a treea zi „după ce-și dă omu sufletu,” îl și trimete la locașu vecîniciei. În morment, peste o zi-doă sau mai târziu, atacul trece, omul se abate, cu silințe enorme de a se întoarce între ai săi, își sfășie hainele, își

neața să știe ceva despre escursiunile lui noptatice. Oamenii din sat i ziceau strigoii; și de-l întâlneau cum-va pe uliță fugiau de el ca de „ucigă-l toaca“.

Dacă fenomenele ipnotice sunt impinse departe, pe lângă somn se produce și catalepsie, sau o amortire momentană și a celulelor motrice, care

mușcă carnea de pe mâini, dar toate în zadar. S'au întâmplat însă cazuri ca în vre-o noapte să-i auză cineva zbuciumările; satul atunci e vestit numai decât; sătenii armați cu instrumente înconjură peste câte-va minute groapa și pînă ai zice doă capacul cosciugului e ridicat. Mai în acelaș timp, și cu o hotărîre eroică, cel mai puternic dintre desgropătorii înfige o furcă de fier în pieptul încă palpitând al îngropatului-strigoii. Alte furci concură apoi pentru a întoarce pe cel omorît cu fața în jos în sicriu, ca privirile și rîutările să nu i se mai îndrepteze spre cel de pe pămînt (așa zic țerani). Toți pleacă pe urmă acasă, foarte liniștiți și mulțumiți că au scăpat satul de un monstru, care pentru ei și în mormînt e redevabil, pînă ce nu i se înfige în inimă o furcă de fier.—Am fost martor ocular la o astfel de scenă, dar n'aveam atunci decât 11 sau 12 ani.

prezidă la flexibilitatea membrilor și la comanda mișcărilor; se poate produce mai departe o anestezie totală, însoțită sau neînsoțită de catalepsie, după partea creierului asupra căruia am lucrat, după amortizarea totală, sau parțială, după gradul acelei amortiri, mai mult sau mai puțin profund, a aparatului cerebral. În starea îndoită de catalepsie și anestezie, viața cerebrală este dar suprimată; singur sistemul vegetativ își urmează cursul și întreține văpaia vieții.

Se întâmplă în unele cazuri la somnambuli, pe când conștiința e absolut întunecată și raporturile cu lumea exterioară cu totul intrerupte, că ei totuși sunt în stare a executa mișcări de o precisiune admirabilă sau a continua mișcări deja începute.

Un zidar-architect era de multe ori su-

biectul unor atacurî de somnambulizm. Câte odată aceste atacurî îl apucau în mijlocul lucrării, de multe ori aflându-se pe schelî foarte înalte. El își pierdea atunci cu desăvârșire simțurile ; dar aceasta nu-l împiedeca de a-și continua lucrarea și de a se feri de orice pericol. — Un muzicant somnambul se scula noaptea și cânta la clavier fără ca a doua zi să știe ceea-ce făcuse. Tot așa, o damă se scula noaptea și căuta să se arunce pe fereastră, și a doua zi nu-și aducea aminte nimic. Într'o noapte puse gologani într'un pahar cu apă, apoi se așeză la masă și scrise familiei sale : „Vreau să mor, sănătatea nu'mi va mai reveni, capul 'mi este pierdut. Adio. Când veți primi această scrisoare, nu voiu mai avea mult de trăit; măne la această oră voiu lua fatala otravă ce

prepar acuma. Incă o dată, adio!" Apoi își ascunse paharul într'un dulap. In acest moment este cuprinsă de un atac de nervi și se deșteaptă. A doua zi nu'și mai aduce aminte de ce a făcut noaptea; ceva mai mult: negăsindu'și paharul unde avea obicei să și'l țină, pretinde că i s'a furat; i se dă un altul. Noaptea următoare, criza reincepe; bolnava se scoală adormită, se duce drept la dulap, îl deschide și'și ia paharul cu otravă. N'am nevoie să mai spun că fusese înlocuit cu un pahar cu apă curată. Fata din casă vestește toată casa, toți sunt lângă ea. Doamna X... nu observă nimic, nici chiar că are injurul ei atâta lume. Se aruncă în genunchi înaintea crucifixului și apropie paharul de buze. In acest moment, cuprinsă de o hotărîre repede, ea îl lea-

pădă, se scoală și scrie familiei: „In momentul când eram să iaș această băutură omoritoare, un ânger mi-a apărut și a făcut ca in sacrificiul lui Isaac. El mî-a oprit brașul zicîndu'mî: „Gîndește-te la ce vrei să faci, ai bărbat și copii“. Atunci, auzind aceste cuvinte, inima mea a tresărit și simșii renăscînd in mine amorul conjugal și amicia de mamă; dar inima mea e tot bolnavă și capul meu tot slab. Iertașii-mî și această greșală, așa de mare in ochii voștrii și ai mei“. Ea scria dormind.*) — Un tîner funar (negustor de funii) de doș-zeci și doi de ani, suferia deja de trei ani de atacuri de somnambulizm, cari el luaș la or-ce cîas al ziliî, chiar

*) Acest caz este citat in una din convorbirile știinșifice ale ziarului *Nașiunea* din Marte 1883, subsemnate de amicul meu Surani.

in toiul lucrării, șezând pe scaun, mergând sau stând in picioare; somnul se făcea repede și adânc; el își pierdea atunci simțurile, ceea-ce nu-l împiedica însă de a-și continua lucrul. Când criza era la culme, încrunta sprânceana, ochii i se plecau, pleopele i se inchideau și toate simțurile i erau tămpite. Puteai atunci să-l împingi, să-l piști, să-l întepi, fără teamă; nu simția deloc, n'auzia nimic, măcar s'âl fi strigat pe nume sau să fi descărcat un pistol la urechile lui. Respirația nu i se auzia nicădecum; nu vedea, și nu-i puteai deschide pleopele. Dacă cădea in această stare pe când își intindea funia, continua lucrarea ca și când ar fi fost deștept; dacă mergea, își urma drumul, câteodată mai iute ca mai-nainte, dar tot-d'auna fără a devia. Mergea ast-fel de

mai multe ori, dormind, de la Naumburg la Weimar. Intr'o zi, trecend printr'o stradă unde erau lemne tăiate, sări peste ele, dovadă că observa obiectele. Se păzia deasemenea și de trăsuri și de trecători. Odată fu apucat de acces fiind călare, la vre-o două leghe departe de Weimar. Merse totuși înainte, străbătu o mică pădure prin care curgea un pârîu și-și adăpă calul. Ajungend la Weimar, se duse în tîrg, trecend printre trăsuri și printre oameni ca și când ar fi fost deștept; - apoi descălică și-și legă calul de un belciug de la o prăvălioară, intră la un confrate cu care avea afaceri, i spuse câte-va vorbe și adause că se duce la cancelarie; se deșteptă însă numaidecăt și, cuprins de mirare și de frică, se incurcă în scuze." *)

*) Unii oameni de știință au botezat această fază a somnului cu numele de *starea secundă*.

Se v ed persoane adormite cari r es-
pund la intreb ările noastre, spun nd chiar
lucrurĭ pe cari nu le-ar spune fiind de -
tept i,  si, dupăce a trecut somnul, se
arată mirat i de cele ce li se relatează
despre ei. *)

Aceste fenomene se explică prin ceea-
ce medicina numește *actiuni reflexe*, a-
dică acte la cari, in locul creerului, pre-
zid a măduva spinării cu o exactitate fe-
nomenal , datorită deprinderii. Un act
de voin ta repetat adeseori, prin trimi-
terți de curențe nervoase, r em ne așa
de imprimat in jocul celulelor, inc at se
poate reproduce mecanicește fără con-
cursul g ndirii şi al con tiin ti i. La cla-

*) S'a vorbit şi de un somnambul englez, Had-
dock, care, in timpul lui Iacob I, proorocia dormind,
şi care in somn vorbia destul de curent grece te
 si ovre te, limb i pe cari le cuno tea foarte puțin.
(Lucy Aikin, *Memoirs of the court of James I*, t. I,
pag. 29.)

vir, de pildă, deprinderea mâinii în atingerea tastelor, după mult exercițiu, nu devine oare o adevărată lucrare mecanică? Unui culegător tipograf, bine deprins, nu-î umblă mâna prin diferitele cutioare cu litere curat mecanicește? Nu s'a observat oare, că un soldat, pe câmpul de bătae, merge înainte și dă lovituri cu sabia câte-va secunde, chiar după ce a pierdut capul? La Wörth se citează cazul unui cuirasier, care a rămas pe cal în poziție normală vre-o două minute după ce o ghiulea 'i ridicase capul. *) — E de notat în privința aceasta,

*) Un prieten al meu, medicul C. Ghica-Simionescu, îmi povestește următorul caz: După campania din 1877, pecând el era intern la spitalul Brâncovenesc, unui soldat rănit i se tăia o mână. La început, ostașul nu prea voia să i se facă această operație; mai târziu însă cedă. El (medicul) îl clo-roformizără. Pe la mijlocul primei perioade de clo-roformizare, soldatul începu a zice și a repeta con-

că actele cari se efectuează cu concursul măduvii spinării ajung la o adevărată perfecțiune mecanică. Cine se gândește, spre ex., când scrie repede, la forma și la ordinea literelor?..

Mișcările automate, naturale sau provocate, se explică dar prin abolirea acțiunii cerebrale și prin înlocuirea acestei acțiuni cu acțiunea spinală, dresată la acele mișcări printr'o serie lungă de exerciții. — Dacă toate acțiunile vieții, chiar în starea normală, ar necista prezența conștiinței și a creierului, cred că creierul n'ar fi suficient pentru îndeplinirea

tinuu cu un ton sacadat și prelung: „nu tăiați! nu tăiați!“ În a doua perioadă a cloroformizării aceste vorbe se transformă deodată în sunetele: „tram, trararam, trararam, tram, tram, tram,—tram—traram—tram—tram—tram—tram—tram.....“ pe cari le însoția cu mișcări corespondente din picioare pînă ce intră în a treia perioadă. Aci totul încetă, și medicul își făcure datoria.

complicatelor acte ale vieții omenești.

Fenomenele cari ni se par atât de extraordinare la rampa magnetizatorilor, ipnotismul, catalepsia, anestezia, somnambulismul și toate câte se țin de acestea, sunt fenomene pe cari le întâlnim și in viața obicnuită, in cursul natural al vieții, însă mai puțin accentuate saũ de o intensitate mai mică, și fără să fie datorite așa numitei „voințe“ a celui ce magnetizează. Așa, cine nu știe, că o ușoară anestezie e deja in somnul normal ; la uni anestezia normală e foarte pronunțată : trebuie să-i scutari cu multă putere ca să-i poți deștepta.

Sugestiunea ideilor din somnul ipnotic are analogie cu visul.

Din experimentele lui Maury rezultă,

că visul este un raport metaforic între impresiune și imagina ce ea deșteaptă. Omul care visează e pus sub imperiul unor impresiuni subiective, chimate în imaginațiune printr'o stare particulară a organismului, sau prin unele influențe externe, cari se traduc alt-fel decât sunt ele în natură, în oglinda conștiinții întunecate. Dormitorul vede în mod iluzionar, dar iluziunile lui sunt reprezentarea exactă a vibrațiilor ce au rămas încă active, în mod inconștient sau automatic, numai în unele părți ale creierului cenușiu, și cari vibrațiuni se coboară de acolo în stratele optice, producând ast-fel imagini curate subiective. Pentru impresiunile exterioare, cari se traduc schimbate în imaginațiunea celui ce doarme, avem exemplul dat de Maury: Dacă se pune unui om care doarme o

pânză muaită în apă aproape de tălpi, el va visa că se scaldă, sau că umblă prin locuri umede. Unii oameni de știință au experimentat acest lucru cu ei înșiși și s'au convins de transformarea acestei impresiuni.

Așa dar se adevărește și aci aforizma filosofiei naturale, că fenomenele cele mai surprinzătoare au cauze simple și de domeniul curat fizic (Tutile).

A explica însă în ce mod somnambulul, vizionarul, sau ipnotizatul află despre lucruri depărtate sau de mult trecute—e ceva mai greu.—Să observăm un fapt, și trebuie să notăm că fenomenul e contestat de majoritatea lumii savante—să observăm, că este ceva în așa numita aparițiune a spiritelor. Nu există popor pe lume, care să nu aibă

credință în *stafii*, și e curios că toate stafiele, absolut toate, păzesc un fel de lege în aparițiunea lor: nu există stafie verde, nici roșie, nici galbenă, — toate sunt albe, negre s'aũ cenușii, și mai toate se arată în timpul nopții saũ la întunec. Această credință, fie superstiție, fie or-ce-am voi, reclamă, prin generalitatea ei în spiritul omenesc, atențiunea și explicarea științei.

Pentru intuițiunea lucrurilor trecute, pentru așa numita aparițiune a spiritelor, ne putem da seama pe cale cùrat fizică.

E cunoscut astă-zĩ în ce mod *fonograful* întregistrează vorbele, cântecele, saũ or-ce sunete, cu putința de-a le reproduce întocmai, ori când am voi — la moment, după o oră, după un an, saũ după zecimi de ani. Așa bunioară, un

fonograf ar fi putut inregistra admirabila conferință a d-lui Maiorescu, și plăcile lui de inregistrare ar putea-o reproduce de pildă peste o jumătate secol. Această reproducere n'ar mai fi atunci decât ecoul său imaginea sonoră a conferinței, un fel de stafie a scenii care s'a petrecut. Dacă ne-am inchipui in adevăr această experiență științifică in mod fantastic, auzind, la distanță de zecimi de ani, numai glasul unui om, pe care l'am auzit vorbind aeva, — n'am avea oare o evocare de stafii, produsă in mod experimental ?

Tot așa e și cu lumina. E admis că ea se naște din vibrațiunile eterului și se propagă sub formă de valuri sau unde, de la centrul luminos in afară. Soarele de pildă, cu lumina ce ne trimite, formează un centru cu o sferă enorm

de mare, și razele acestei sfere sunt raze de lumină. Iuțeala ei de propagare este enormă : 42,000 de miluri pe secundă ; i trebuie totuși ani și chiar mii de ani, ca să ajungă de la unele stele până la noi ! O rază emisă de Sirius de ex. ajunge în 14 ani până la noi : razele, pe cari le avem noi azi de la Sirius, au plecat de la el acum 14 ani ; de la o stea infinit depărtată ar fi putut să plece de acum 2000 de ani ; va să zică, noi vedem acea stea depărtată, nu cum este ea astăzi, ci cum era acum 2,000 de ani. Dacă Sirius d. e. ar lua azi culoarea verde, dacă ar ajunge de exemplu ca substanța lui predominantă de combustione să fie cupru, razele acelea verzi nu s'ar vedea decât după 14 ani. În tot intervalul acesta, am continua că vedem pe Sirius sub culoarea

de azi. Se poate chiar, ca Sirius să fi pierit; noi însă vom continua a-l vedea până la împlinirea celor 14 ani de la moartea sa, căci ultima lui figură va călători în spațiu încă zecimi de ani. În realitate dar, în cazul acesta, noi n'am mai vedea pe Sirius, ci numai imaginea lui, numai un fel de stafie a depărtatului astru.

E incontestabil că or-ce faptă petrecută în natură lasă urme fizice care pot să redeștepte, să reproducă imaginea faptii, dacă efectele sale au fost concentrate sau immagazinate, sub o formă sau alta, în corpurile, în materia de care suntem inconjurați. Tot ce se vorbește, tot ce se sună, bunioară în sala conferinței, imprimă o modificare imperceptibilă în dispozițiunea moleculară sau atomică a pereților, a gîmurilor, a lu-

crurilor cari ne inconjoara. Daca am fi in stare să concentrăm aceste ușoare modifițiuni și să le imaginăm, cum se magazinează sunetul in placa fonografului, atunci, peste zeci sau sute de ani, am fi in stare să transformăm efectul fizic al scenii de astăzi in însuși fenomenul ce se petrece acum. Este chiar admisibil, că, și fără o concentrare artificiala, modificările imprimare odată lucrurilor să deștepte asupra unor persoane, de un sistem nervos excesiv de sensibil, inșiși fenomenele ce a produs odată acele modificări, și să avem astfel un vizionar...

Dacă s'ar putea prin urmare culege toate urmele fizice sau modificările ce faptele noastre imprimă lucrurilor cari ne inconjoară, am putea reduce, lesne și or-când am voi, acest efect la cauza

ce l'a produs; am avea atunci evocarea spiritelor, bazată pe legea științifică a transformării fenomenelor și a conservării de energie.

În ceea-ce privește prevestirea, sau prezicerea viitorului, fenomenul, cu totă aparența lui miraculoasă, și cu toată complicata lucrare a cauzii care 'l va fi producând, și care scapă încă observațiilor noastre directe, trebuie să ție totuși de domeniul curat fizic.

E de ajuns ca un fenomen să existe și să fie constatat, pentru ca, din momentul acela, să ne putem *a priori* pronunța, că el cată să intre, într'un fel sau altul, în sfera cauzalității universale.

În starea de azi a științei, noi nu putem zice despre prevestire, decât că e starea de excesivă sensibilitate a unor

indivizi privilegiați, a unor indivizi la cari simțurile sunt in condițiuni anormale de dezvoltare, sau mai bine intr-o stare patologică, de oare-ce ele nu sunt ca la toată cea-l-altă lume. Ceriul e încă senin, norii sunt așa de departe, încât nu se pot vedea, și totuși reumaticii știu că ploaia se apropie: o foarte ușoară umiditate, adusă de un curent de aer aproape de ei, e de ajuns pentru a-î face să știe ce se va întâmpla, să știe că va veni ploaia. Nu este în faptul acesta o prevestire?... De ce atunci, in alt ordin de idei, in presimțiri despre noi inși-ne, in prevederi despre cei de aproape, cu cari simpatizăm, in intuițiunii de lucruri depărtate, — n'am admite deasemenea o legătură fizică intre sensibilitatea celui ce presimte și intre oare-cari modificări, încă necunoscute, ale mediului inconju-

rător,—modificări pe cari numai acele naturi privilegiate le pot primi și le pot înțelege?...

D. Maiorescu a terminat spunând că explicațiunile științifice asupra unor fenomene nu sunt încă destul de complete, și deci or-ce nouă explicare, cu încercare de a se baza pe știință, trebuie să o primim cu bunăvoință, să o discutăm, fără idei preconcepute, și, dacă o vom găsi bună, să o admitem, căci știința fără explicațiune nu este știință. Noi trebuie să avem o opiniune, întemeiată pe fapte accesibile, despre tot ce se petrece în natură, or-cât de extraordinara ne-ar părea forma sub care se îmbracă fenomenele sau faptele ce observăm.

DARWINIZMUL

IN PROGRESUL INTELECTUAL

De câte ori e vorba de a studia astăzi un subiect oare-care relativ la spiritul uman, studiul este cu atât mai solid, mai convingător și mai bine primit, cu cât substratul acelor cunoștințe e întemeiat pe observațiunile saū legile științelor pozitive. Nu negăm în adevăr, că psihologia va deveni o știință cu atât mai exactă și mai luminătoare, cu cât va alerga mai mult să culeagă rezultatele ce ne oferă studiul fizic al omului, ca explicațiunile fenomenelor de domeniul psihic să se ție astfel legate și de

activitatea materială a complexeï noastre ființe.

In secolul nostru, amestecul științelor exacte in psihologie a făcut, ce-î drept, mare progres.

O parte insemnată a cuceririi acestuï tărîm psihologic, ținut mult timp afară din orî-ce relațiunii cu științele pozitive, se datorește celebrului naturalist *Darwin*, a căruï simțită pierdere lumea in-treagă a plâns'o mai zilele trecute. *)

*) Charles Robert Darwin s'a născut la 12 Februarie 1809 in Shrewsbury. Primele baze ale instrucțiunii sale le-a câștigat in școala Grammar-School din locul nașterii sale ; in 1825 se incrise la Universitatea din Edinburgh și și-a terminat studiile la Cambridge, in 1831. In toamna acestuï an i se oferi ocaziunea să ia parte, ca naturalist, la expedițiunea căpitanului Fitzroy. In ziua de 27 Decembre 1831 se imbarcă in Devonport și visită Brasilia, calea Magellan, coastele apusene ale Americii de miază-zi, insulele Oceanului pacific, și la 2 Octobree 1836 debarcă in Anglia. Rezultatele științifice ale acestel călătoriï s'aũ adus la cunoștința cetitorilor in serie

Darwin a încheiat lungul șir al cercetărilor sale științifice într'un săticeal al Angliei, proprietate a sa, Down-Bromley, din departamentul Kent. El era în vârstă de 73 de ani când și-a terminat glorioasa cale ce-și deschisese

rile publicate sub direcțiunea lui Owen și a altor învățați în *Zoology of the voyage of H. M. ship Beagle*. Mai târziu publică Darwin în opul său științific *Journal of researches into the natural history and geology of the countries etc* și în *Voyage of a naturalist round the world* mai multe studii geologice, pentru a cărora prelucrare se retrăsese la o vilă din Kent. Fructul cercetărilor sale a fost scrierea *Monograph of pedunculated and sessile Cirripedia*, tipărită cu cheltuiala societății numite Ray-Society, Scurt timp după aceasta a apărut tot din pana lui Darwin *On fossil Cirripedia*.

Operile cele mai mari ce le-a publicat Darwin sunt următoarele: *The variation of animals and plants under domestication* (Variarea animalelor și plantelor în stare de domesticire); *The descent of man selection to sex* (Descendența omului și selecțiunea sexuală); *The expression of the emotions in man and animals* (Expresiunea emoțiilor la om și animale); *Insectivorous plants* (Plante insectivore); *Carnivorous plants* (Plante carnivore.)

Darwin a murit la 19 Aprilie 1882.

in lumea științei, și sunt astăzi 24 de ani decând a publicat monumentală sa operă: *Despre originea spețelor prin selecțiune naturală, sau lupta pentru existență*, *) ce se observă in natura între ființele vii, animale și vegetale.

Această operă a provocat o adevărată revoluție in știință și a dat o direcțiune cu totul nouă, atât vederilor istoriei naturale, clasificățiunilor și altor importante cestuini, cât și unor științe de un ordin mai inalt. Ideea fundamentală a originii spețelor a fost inspirată in cursul unei lungi călătorii in jurul lumii pe vasul englez *Beagle* (1832—1837). 20 de ani urmări, după această călătorie, in care strănse un număr imens de observațiuni, studiul originii spețelor,

*) On the origin of species by means of natural selection.

„misterul misterurilor,” după cum îl numește un naturalist, asupra căruia Darwin aruncă lumina noii sale teorii.

Varietatea formelor fosile, sau a ființelor care se găsesc astăzi împietrite în sinul pământului, în raport cu dezvoltarea lor treptată, au condus pe Darwin la această mare și dificilă chestiune: de unde vin aceste felurimi de forme animale și vegetale ce întâlnim în seria timpurilor geologice? Și dacă privim cu atenție lumea ce ne înconjoară astăzi, atunci fie-căruia se prezintă în adevăr întrebarea dată: dacă au fost chiar de la începutul lucrurilor tot atâtea forme și tot atât de variate precum le vedem acum, sau dacă nu cum-va au ieșit din câte-va forme tipice, care s'au diferențiat cu timpul și cu împrejurările prin care a trecut globul.

Eată problemele fundamentale ce și-a pus Darwin și pe cari le-a deslegat in modul cel mai norocit:

1° Formele fosile pe cari le intălnim in stratele geologice aū ele vre un raport de origine cu spețele de azi?

2° Daca acest raport există, atunci cum s'a produs imenza varietate de animale și vegetale ce populează astă-zī pământul, din formele primitive cari se găsesec in archivele geologice ale strateljor pământestī?

Ast-fel venea din nou in știință spinoasă problemă a originii spețelor.

Inainte de Darwin, numeroasele schimbări ce incercă pământul și ființele organice se esplicaū prin catastrofe geologice, prin ridicături saū scufundări subite și intinse, cari modificaū configu-

rațiunea continentelor și în cari cataclisme pieria lumea organică, animalele și vegetalele acelor diferite epoce geologice. După fie-care din aceste disparițiuni, alte ființe, ziceau naturaliștii secolului trecut, de organizațiune și formă nouă, se arătau, fără să existe nici un fel de legătură între acestea și ființele dispărute. Se admitea, prin urmare, conform tradițiunilor biblice, mai multe serii de creațiuni.

În această teorie, a cărei patroni fură două nume ilustre ale științei, Cuvier și Lineu, se admitea deci *invariabilitatea spețelor*, imposibilitatea organizmului de a trece de la o formă la alta : se primea ca punct de plecare, pentru fie-care fel de animal și vegetal, un tip deosebit și invariabil, fără nici un raport de ori-

gine saū de rudenie cu cele-l-alte tipuri, stinse saū existente.

Teoria lui Darwin e diametral opusă acesteī sisteme a imutabilității.

In geologie se substitui, de către sir Charles Lyell, teoriei catastrofelor subite și universale, acțiunea lentă și continuă a agenților cari lucrează și azi la schimbarea configurației pământului, cu această singură deosebire, că, in timpurile geologice, cauzele modificătoare aū lucrat in mod cu mult mai intestiv și intr'un șir de veacuri de care omul nu'și poate face cea mai simplă idee.

Alături cu această nouă vedere geologică veni Darwinismul, in privința es-plicațiunii originii spețelor.

Aparatul științific prin care Darwin desvălui misterul originii spețelor se

poate reduce la două puncte fundamentale: *lupta pentru existență și selecțiunea naturală.*

Prin selecțiune, precum știm toți, se înțelege *alegere.*

Când crescătorii de animale aleg dintr'o speță oarecare individele cele mai bine dotate, ca din unirea lor să se producă o ființă în care aptitudinile mamei și ale tatălui să fie concentrate, atunci se produce ceea-ce Darwin numește o *selecțiune artificială.* Natura ne oferă, a zis Darwin, oare-cari varietăți în spețe; omul poate să se folosească de aceste varietăți, de aceste norocite excepțiuni, spre a le îndrepta într'o direcțiune determinată de utilitatea ce voește să tragă, sau de caprițiul ce ar umbla să realizeze. Nu mai este astăzi pentru nimeni o taină că omul a plăzmit niște spețe

animale și vegetale pe cari in natură nu le găsim, in forma și cu calitățile ce au spețele noastre domestice. Așa bu-nioară in speța cal, unică la inceput și apoi diferențiată cu timpul și impreju-rările locurilor pe unde calul a emigrat, in speța cal găsim astăzi, ca niște cre-ațiuni proprii ale omului, rase obținute prin alegerea intenționată a individelor reproductoare, prin selecțiune artificială, cum zice Darwin. Așa s'a produs de pildă rasa engleză, derivată din calul arab; calul normand, cu forme masive și puternic la tracțiune, este o incru-cișare a calului de origine daneză cu calul englez. Tot ast-fel s' a produs și boii de diferite rase, cum e de exemplu rasa Durham, creată anume pentru car-ne; apoi diferite spețe de oi, unele de-stinate pentru producțiunea lăni, altele

pentru carne, altele pentru lapte; vacile olandeze și elvețiane pentru lapte; o sumă de spețe de câini, cari corespund, prin calitățile lor, unui scop ce omul și-a propus și pe care l'a atins prin selecțiune artificială. Tot ast-fel in regnul vegetal, prin altoire, prin incrușișare de spețe sau reproducere artificială, prin transportare de polen, prin diferite condițiuni create creșterii vegetalelor, grădinarii au ajuns să producă spețe de arbori, de flori, de fructe, pe cari in natură nu le intălnim.

In selecțiune lucrează legea fiziologică a eredității sau a moștenirii, cunoscută de toată lumea și admisă in fiziologie ca fapt indiscutabil. Or-ce modificațiune organică, or-ce calitate deosebită a unei varietăți naturale se poate conserva și desvolta prin selecțiune ar-

tificială in virtutea acestei legi. De aci se înțelege prin urmare cum varietățile *alese* și impreunate de om se pot depărta din ce in ce mai mult, din tată in fiu, de speța originală, așa încât cu timpul să se creeze o speța cu totul deosebită de aceea de la care am plecat.

Teoria imutabilității spețelor, zice Darwin, nu se poate dar susține în fața rezultatelor la cari a ajuns omul prin selecțiune artificială.

De la aceste date experimentale, Darwin a trecut la explicarea originii spețelor in natură, prin puterea geniului său observator și prin o admirabilă artă de a combina, într'o teorie, pe cât de luminoasă, pe atât de adevărată, observațiunile culese fără preget într'un lung șir de ani.

Natura procede la diferențierea speciilor, la crearea atâtor forme diverse de cari suntem inconjurați *tot pe calea selectiunii*, pusă aci in acțiune prin *lupta pentru existență*.

„Toate animalele, zisese un naturalist cu mult inaintea lui Darwin, sunt intr'o stare de perpetuă ostilitate unele impotriva altora, ast-fel incat nici unul n'ar putea să existe, dacă n'ar ocupa un loc propriu al său, pe care o mie de altele caută să i-l ia.“

Pe un spațiu dat, animalele trebuie să susție in adevăr o indoită și perpetuă luptă: 1-ia, in contra climii sau a mediului in care trăesc, 2-lea unele in contra altora, pentru cucerirea hrăni de care ele au zilnic nevoie.

Când condițiunile mediului trec peste termenul de mijloc al însușirilor lor, și

ajung la condițiunile extreme: la geruri teribile, la călduri escesive, la lipsă de apă, și alte urgii atmosferice și terestre, atunci individele cele mai slabe pier, in mijlocul lipsei sau a chinurilor ce le creează natura, și perpetuarea speții se produce ast-fel numai prin individele superioare, cari au putut invinge asprimea mediului și au putut supraviețui. Eată dar un prim mijloc de selecțiune naturală. Natura înlătură de la existență pe cei netrebnici, și conservă spre o mai departe desvoltare numai pe cei mai abili, pe cei mai puternici.

In al doilea plan vine acum lupta pentru hrană.

E cunoscut că animalele se imulțesc, in regulă generală, in progresiune geometrică, și numărul lor crește prin urmare foarte repede in raport cu timpul.

Cu cât însă numărul crește, cu atât hrana pe un spațiu dat devine mai rară și mai insuficientă. E ușor de înțeles dar cum se incinge atunci lupta pentru existență. În acest război crâncen, îmboldit de torturile foamei, cei mai slabi sunt deasemenea sacrificați, așa încât reproducerea rămâne să se facă iară între individele cele mai bine dotate. Tot astfel se întâmplă și în lumea plantelor, pe o cale însă modificată prin natura organismului vegetal.

Selecțiunea naturală și lupta pentru existență, unite cu condițiunile mediului, cari lucrează încet dar neîntrerupt asupra individelor, sunt cele trei mari cauze cari produc varietățile ce observăm. Varietățile nu sunt însă decât *spețe născende*, spețe pe cale de a se forma; genurile sunt spețe diferențiate și depăr-

tate de tulpina primitivă. După Darwin nu există dar diversitate de origine, ci o simplă *divergență de caractere*, cum foarte bine o numește d. Em. Ferrière, —divergență din ce în ce mai accentuată, prin puterea timpului și a împrejurărilor care domină la perpetuarea speciilor vii.

Dacă observăm acuma legea descreșterii numărului de specii, cu cât ne afundăm mai mult în paturile pământului, teoria lui Darwin este în stare să ne dea seamă despre modul cum s'a produs diversitatea lumii de azi.

Formele organice au început de la o celulă sau de la câte-va tipuri de celule cel mult, și în seria nenumărată a secolilor, acele celule-tipuri sau acele forme primitive, celulele, sau agregățiunile de ce-

lule organice, diferențiându-se continuu prin selecțiune, prin lupta pentru existență și prin acțiunea mediului inconjurător, ele au ajuns, cu incetul și fără salturi de metamorfoze, la toate formele de azi. *) „Dacă pământul, zice un naturalist, ar putea să întoarcă la viață toate rasele pe care le-a înghițit, nici un singur inel n'ar lipsi din lanțul care leagă formele prototipice cu ființele de azi.“

Din această admirabilă teorie rezultă.

*) În 1861 s'a descoperit la Solenhofen (Jura de sus) o însemnată pasăre, *archaeoptrix macrurus*; ea fu cumpărată pentru Anglita cu 5000 de thaleri, preț ce dovedește indestul importanța atribuită acestei descoperiri. Lungimea totală a animalului e de 1 urmă și 8 policarî, lățimea lui de 1 urmă și 4 policarî. Are o coadă ce seamănă cu a șopărlilî, lungă de 11 policarî și jumătate și formată din 20 de vertebre înguste, lungărețe, fiecare din ele cu câte e pereche de pene, — pe când cода paserilor actuale, scurtă și adunată, nu are decât de la 5 la 9 vertebre scurte și numai cea din urmă.

dar, că lumea a fost și este într'o stare de evoluțiune neîntreruptă și că această mișcare continuă și progresivă se face sub imperiul unor legi inmutabile.

Așa ni se prezintă darwinismul în liniile lui cele mari.

Natura scoate din caosul materiei amorfe câte-va celule organice, sau mai bine câte-va tipuri primitive inzestrate cu viață. Timpul și condițiunile existenței pot apoi multiplica la infinit acele forme originale.

vertebră poartă penele. Paserile actuale numai în starea embrionară sau în timpul vieții fetale au vertebrele coadiei distincte; struțul de pildă are 18—20, cari se reduc însă la 9 prin creștere. Mai mult, întocmirea în eventai a penelor inserate la extremitatea membrilor anterioare ale paserii *archaeoptix macrurus* e mai puțin perfectă decât la paserile noastre de azi; toate aceste împrejurări arată un tip de formație depărtat de un caracter embrionar și care reduce cel puțin, până la un grad oarecare, distanța cea mare ce există între pasere și reptilă (Büchner).

Țm întârziat poate cu cestiunea cea mai importantă pentru noi : ce este omul ? ce loc ocupă și ce însemnătate are ? în teoria lui Darwin.

Se știe că naturaliștii s'aũ pronunțat astă-zii în mod categoric în vechia și discutata problemă : dacă rasa umană trebuie numărată între variatele specimene ale regnului animal, sau dacă trebuie din contră să i se facă onoarea unui regn deosebit. Cată să mărturisim aci, că cercetările cele mai serioase atât fiziologice, cât și sufletești, n'aũ reușit să tragă o linie marcantă între om și animal. Mulțumită cercetărilor lui Darwin, s'a dovedit că cele mai înalte facultăți ale sufletului omenesc se găsesc, în germine sau în mijire, într'o stare mai mult sau mai puțin dezvoltată, și în spețele

regnului animal. Amorul, recunoștința, mânia, durerea, memoria etc. sunt, după observațiunile lui Darwin, reprezentate în modul cel mai neîndoios și în complexul aparatului animal; acolo însă toate aceste sentimente sau facultăți sunt numai ca scântei, pe când la om ele au ajuns niște adevărate flacări, care ard, care turmentă sau care încălzesc cu fericiri, și cu toată puterea dezvoltării lor, mult încercata noastră ființă.

Din punctul de vedere anatomic, toate diferențele ce s'au încercat să se stabilizească între noi și animale, au fost deasemenea cu succes combătute. Resultatul final este dar, că, pe tărâmul științific, diferențe există numai din punctul de vedere intensiv sau cantitativ.

Omul făcând așadar parte din marea familie a animalității, urmează ca el

să descindă, după teoria lui Darwin, din tipurile primitive ale ființelor animale, conform legilor evoluțiunii ce am schițat.

De la o celulă tipică, creațiunea a trebuit să treacă prin toate formele intermediare până să ajungă la animalul cel mai sus așezat pe scara zoologică, adică la maimuță, și de aci, prin selecțiune naturală, la niște tipuri antropomorfe din ce în ce mai apropiate de omul actual.

Ca probă acestei cutezătoare idei s'a adus între altele curioasa și importanta observațiune a metamorfozelor ce încearcă ființa umană în periodul vieții intrauterine. În teoria evoluțiunii se admite că acele diferite forme, ce ia celula sa și ovulul, în spațiul vieții inconsciente, ar reprezenta fazele prin cari a trecut dezvoltarea reală a rasi până să ajungă la forma ei actuală. Nu e aci însă

locul să ne întindem asupra acestor considerațiuni; ne mulțumim a le cita, numai ca să ținem firul ideii darwiniane, originea și dezvoltarea spețelor.

Știința nu admite, în adevăr, că noi am descinde direct din cimpanzeii sau orangutanii de astăzi, ci din alte spețe intermediare, ce leagă aceste două extremități, pe maimuță cu om. Strămoșii noștri preistorici se deosebiau mai puțin de maimuțe decât ne deosebim noi. În fiecare studiu al evoluțiunii, circumvoluțiunile lui Broca, locașul limbajului, precum și grosimea stratului de materie cenușie, sediul ideatiunii, se dezvoltă neîntrerupt, și diferența intelectuală devenea astfel tot mai mare între om și strămoșii lui. Și astăzi chiar, deosebirea organică și intelectuală între diversele rase omenești ne arată indetul

mișcarea progresivă a genului uman.

Pentru a pune în evidență, în modul cel mai neîndoios, faptul acesta al ridicării treptate a omului sub raportul fizic și intelectual, să luăm cercetările făcute asupra volumelor craniane, considerate în diferite epoce ale existenței omenești...

S'a constatat că unul din creeriile cele mai ponderoși ce s'a observat la om a fost al naturalistului Cuvier, 1830 grame *), pe când greutatea de rând

*) În *Contemporanul* (revistă științifică și literară ce apare în Iași) de la 1 Iunie 1882, d-na Sofiea Nădejde voește să dovediască cu I. L. Lanessan (*Manuel d'histoire naturelle médicale*) că creierul lui Cuvier nu cântărea 1830 grame, ci 1861. Rog pe d-na Nădejde să bine-voiască a căuta în Paul Bert (*Leçons de zoologie, professées à la Sorbonne, Paris, 1881. pag. 396*), în Thurnam și în Ch. Bastian (*Le cerveau*), profesor la Universitatea din Londra și medic al spitalului național pentru paralizați și epileptici, și va vedea 1830 de grame pentru creierul lui Cuvier.

saŭ de mijloc e numai de 1400 grame. Aceasta nu probează incă nimic, in raport cu progresul greutateii creierului, căci aceeași greutate excepțională s'a găsit și la un alienat epileptic in vĕrstă de 35 de ani. Se știe că creerii idioților variază intre 1210 și 1240 grame, dar și creerii filozofului și anatomistului Tiedemann n'aŭ trecut peste 1253 de grame, ceea-ce ar insemna că acest om distins era pus intelectualicește foarte aprópe de idioți.

Individual luată cestiunea, nu ajungem la nici un rezultat concluziv. Aceasta a fost și cauza numeroaselor obiecțiuni ce s'aŭ indreptat in contra strănsului raport intre inteligență și creier.

Măsurarea volumului saŭ a greutateii trebuie făcută pe o scară foarte intinsă,

din care să se ia mijlocia, fiind-că numai țifra ast-fel găsită poate fi științificește admisă.

Să luăm dar câte-va cazuri de măsurători in mare.

Când s'a fondat la Paris noul tribunal, săpându-se s'a descoperit un cimitir care data de la 1100 d. Chr. In criptele aceluï cimitir s'aũ găsit 115 căpățini bine conservate, pe cari celebrul antropologist Broca le-a studiat din punctul de vedere al volumuluï lor. Capacitatea medie craniană a 115 măsurï a fost de 1426 cm. cubice. De aci se vede prin urmare că intre secolii XI și XII, capacitatea craniană a Parisienilor, din clasa mai înaltă a societății, care neapărat era cea mai cultă, nu trecea peste 1426 cm. cubici. Tot Broca a efectuat măsurarea capacității altor 125 căpățini

din cimitirul de Vest (1783—1823), peste care trece astăzi un bulevard. De la aceste 125 măsurări a eșit media de 1462 cm. cubici. Era dar un progres de mărire craniană de 36 centimetre volum in timp de 7 secolă. Progresul e poate neînsemnat ca țifră și in raport cu timpul, dar o diferență cerebrală de 36 cm. cubici e, sub raportul intelectual, o deosebire foarte pronunțată. Poate că atât ar ajunge, in unele cazuri, ca să deosebiască o inteligență de rând de un talent rafaelic, sau chiar de un geniū....

S'aū făcut multe măsurări de felul acesta. Țifrele aū dat toate un rezultat neînșoios :

Cu cât un popor e mai incult, cu atât capacitatea lui medie craniană e mai mică, și cu cât e mai ridicat pe scara

culturii, cu atât această capacitate este mai pronunțată.

În timpurile noastre, volumul cel mai dezvoltat e de 1900 cm. cube. *) Capacitatea de 1200—1300 se găsește acum numai la maimuțe, nici decum la căpăținile europenilor, nici chiar la egipteni antică, cari erau, pe cât se știe, un popor relativ înaintat în cultură. Volumul acesta se găsește însă în proporție de 45% la unele rase sălbatice din Australia de azi.

Cum-că cultura influențează asupra măririi craniane, aceasta e de netăgăduit: organele se dezvoltă prin exercițiu. Brațul muncitorului are o muscu-

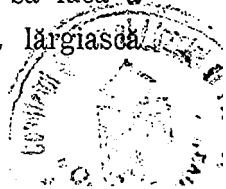
*) Doctorul James Morris a găsit această țifră la un fabricant de țigle, care a murit de pyhemie în vârstă de trei-zeci și opt de ani la *University College Hospital* (Londra) puțină vreme după o operație chirurgicală, în 1849.

latură mai dezvoltată și mai puternică de cât al oamenilor cari nu fac exercițiu corporal; tot ast-fel oamenii cari își exercită mereu crebrul și cari îl hrănesc prin urmare mai bine, prin fluxul de sânge ce chiamă zilnic către creeri, își dezvoltă capacitatea craniană mai mult decât cei ce nu se indeletnicesc cu ocupațiuni intelectuale.

Dacă trecem acum la femeie, cată să constatăm mai ăntăi că nu se cunoaște până azi un singur caz, care să fi avut volumul cranian de 1900 cm. cube; in termen de mijloc, capacitatea ei craniană este cu 10 la sută mai mică de cât a bărbatului. Din 1000 căpățini măsurate a rezultat 1410 grame greutatea mijlocie la bărbat, și numai 1250 la femeie.

Cu cât ne scoborîm însă pe scara

vechimiî unui popor, cu atât deosebirea cerebrală a sexurilor este mai mică; diferența ajunge chiar la 1 la sută. La popoarele sălbatice din Australia găsim deasemenea că diferența e neînsemnată. Aceasta e încă o dovadă despre acțiunea culturii asupra masei cerebrale. În starea primitivă mai că nu exista diviziune de travaliu, sau deosebire de ocupațiuni. Aceleași griji și aceeași ordine de idei e la ambele sexuri. Cu cât înaintăm însă în civilizațiune, cu atât rolul bărbatului devine mai greu, cu atât el trebuie să-și munciască mai mult creierul ca să poată cuceri un loc în economia socială, și să fie în stare a-și asigura existența și viitorul familiei sale. El trebuie să miște cultura, el să conducă sau să susție Statul, el să facă a înflori artele, el trebuie să lărgiască

câmpul ideilor , să inlesniască bunul trai al omenirii prin descoperiri și perfecționări zilnice aduse în sfera practică a vieții; pe când femeia e redusă la un rol cu mult mai mărginit în mișcarea societăților culte. De aci, nici îndoială, diferența craniană.

Dacă în trecut vom deschide aci cestiunea emancipării femeii, noi observăm atât numai că ideea, cu toată frumusețea ei teoretică, în starea de azi a lucrurilor, este precipitată și... cam nerealizabilă. Cum am putea în adevăr să încredințăm soarta popoarelor pe mâna unor ființe a căror capacitate craniană e cu 10 la sută mai mică?.. Abia ajung astăzi creerii cei mai dezvoltăți pentru a putea conduce o națiune pe calea progresului și a prosperității materiale.

Individual însă nu putem nega că vom găsi tot-d'a-una o femeie mai cu minte ca noi...

La om ca și la animale se constată așadar, prin observațiuni directe, starea de evoluțiune darwiniană și sub raportul intelectual, mulțumită pe de-o parte culturii, care mărește volumul cerebral și prin urmare ascute agerimea minții, ear pe de alta legii de ereditate, care ficsează in fie-care generațiune progresul acumulat de cele-l-alte generațiuni și face putincioasă o propășire neintreruptă.

Filosoficește, să ne întrebăm acum, ce rezultă oare din teoria lui Darwin? Ce lucru ne lasă darwinismul să întrevedem in mișcarea continuu progresivă a minții omenești?..

De când a început omul să cugete, de când el a putut să pătrundă în sfera înaltă și senină a speculațiunii, din momentul acela mintea lui s'a aflat în fața unor probleme cari i se impuneau cu o putere iresistibilă, cari l'aun muncit veacuri prin frumoasele descoperiri ce deslegarea lor îi promitea și cari îl preocupă încă și astăzi în modul cel mai atrăgător... Ce este oare Universul ce ne inconjoară? Ce suntem noi înșiși în această nepătrunsă imenzitate? de unde venim și la ce tindem oare? Care să fie țelul întregii fenomenalități? de unde a plecat densa și unde va ajunge în negura nemărginitului timp? Ce va fi dincolo de lumea pe care o vedem? Eată atâtea întrebări, și altele poate de felul acesta, pe cari le întâlnim mai în toate sistemele filosofice,

și pe cari, după timpuri și după împrejurări, filosofi le-au deslegat într'un mod mai mult sau mai puțin norocit.

Cestiunea este însă, că colosalele semne de întrebări ale cauzei primare, ale scopului, ale efectelor ultime, au frământat vecinic mintea omenească.

Există o seamă de filosofi, parte învățați, parte neînvățați, dar cu sentințe apodictice asupra celor mai refractare probleme ale gândirii, — sunt, zicem, învățați, mai mult sau mai puțin știutori, cari caută să închiză cercul cercetărilor omenești la ceea ce există astăzi, la ceea-ce se pipăe și se vede acum! Pentru ei, cestiunile cari trec peste domeniul comun al simțurilor și al experienței sunt aberațiuni ale imaginației umane, sau cel mult niște deșarte dorințe ale unor creeri legănați de viziuni. Peste

• ceea-ce ne dă reactivul, scalpелul, microscopul, balanța, țifra și calculul, nu există nimic: lumea este și va fi cum o vedem astăzi. Aceștia sunt materialisții cei mai impietriți.

Nu zicem, bine înțeles, că oamenii de știință cari sfredelesc mereu misterele naturii și cari măresc prin prețioasele lor descoperiri cercul cunoștințelor pozitive nu sunt de cea d'ântăi trebuință chiar pentru filosofie. Nu negăm deasemenea că combinațiunile ce se pot face asupra rezultatelor acestor cercetări, că legile ce se pot scoate din observațiunile directe, nu trebuie să formeze pedestalul filosofiei actuale și că nu trebuie să privim cu mulțumire ostentelile ce-și dau chiar filosofii materialisți ca să ajungă la sinteza imediată, sau la principiile generale ce rezultă din

studiul direct al materiei. Intre filosofi aceştia noi am numărat pe regretatul d. Conta, autorul „teoriei fatalizmului și a ondulațiunii universale,” publicate mai întâi in gazeta *Junimii* din Iași, lucrări in adevăr de valoare, dar cari păcătuiesc prin disprețul caracteristic ce materialistii aruncă tuturor cestiunilor de metafizică. Ca luptător pentru ideile materialiste mai avem azi la noi foaia „Contemporanul,” care apare in Iași...

Să vedem însă dacă marginile ce unii filosofi voesc să pună minții umane sunt in conformitate cu însuși spiritul științei de la care se adapă, dacă se poate susține in fața teoriei lui Darwin, pe care ei nu o combat, relegarea la imposibil a or-cărei cestiuni de rezort metafizic.

Dacă natura noastră intelectuală se

mărginește la ceea-ce vede și la ceea-ce simte astăzi, atunci pentru ce schimbarea neincetată a Universului spre o perfecțiune incontestabilă? pentru ce din chaos atomic o planetă? pentru ce dintr'o nebuloasă informă și rătăcitoare un sistem planetar, cu unități regulate și cu legi admirabile in imensul lor circuit? pentru ce dintr'o celulă infimă și vremelnică un stejar mândru și secular? pentru ce dintr'o agregatiune inconștie, cu singura facultate de a se hrăni, să vedem ieșind cu timpul un animal care se simte și care se mișcă? Pentru ce in fine trecerea de la forme rudimentare, imperfecte sau monstruoase la tipul superior și artistic al omului? pentru ce de la o scântee de inteligență cu totul mărginită la geniul creator al lui Newton, al lui Leibnitz, Laplace, Kant,

Darwin și la geniul altora de înălțimea lor?

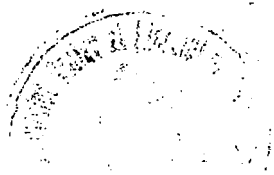
Pentru-ce toată mișcarea, fără o secundă de repaos, a întregului Univers? pentru-ce nizuința aceasta către ceva? pentru-ce imboldirea însă-și a sufletului nostru de a ne întreba continuu: de ce? și la ce?

Cu știința în mână, cu însă-și datele cele mai pozitive ale cercetărilor fizice, se constată fenomenalitatea unei evoluțiuni perpetue, care e însă-și viața materiei, a întregului Univers; se adeverește în modul cel mai evident pășirea neîntreruptă a Lumii către o desăvârșire ale cărei margini nu le putem vedea.

Creerul, care cugetă astăzi, și care despică Natura, acum bilioane de ani a fost o masă de atome amorfe și brute, apoi o agregațiune de celule inconsci-

ente, apoi un focar de simțire, apoi un aparat de cugetări înalte, de admirabile descoperiri. Ce ne autorizează dar să susținem că mintea omenească va rămănea unde se află astăzi? Cu ce drept se afirmă că necunoscutele de azi, că ixurile minții omenești, nu vor fi mâine cunoștințe limpezi și luminate, principii cucerite și stabilite în mod neîndoios?

Dacă am admite, ca materialistii cu vederi înguste, limita cunoștințelor și neputința de a trece în domeniul științii ceea-ce e astăzi metafizic, atunci ar trebui să negăm legea evoluțiunii, să spulberăm teoria lui Darwin pentru ceea-ce ne-a dat ea asupra timpurilor trecute, și pentru ceea-ce rezultă dintr'ênsa ca consecință în viitor.

Darwinismul este adevărat și în progresul intelectual.

Desvoltarea minții umane, ca și perfecțiunea raselor, nu are hotar.

Problemele cele mai grele de acum câte-va veacuri sunt cunoștințe pe care le învață copii începători la școală, sau care aleargă din gură în gură. Tot astfel, întrebările metafizice, cărora astăzi numai materialistii le neagă posibilitatea de-a fi rezolvate, vor ajunge mâine cunoștințe limpezi și de domeniul comun.

Durerea însă-și, care este încă sigiliul imperfecțiunii noastre și câte odată al superiorității noastre, cum este durerea omenirii concentrată în Christ; cum este durerea sinucidului, un fel de protestare încontra imperfecțiunii umane și a mizeriilor de care e încă înțesată organizația socială — și durerea, zicem, cată

să dispară, dacă genul uman tinde ne-
incetat spre perfecțiune, spre inlătura-
rea a tot ce poate să împiedice pe Pro-
meteul de astă-zî de a deveni mare și
atotputernic ca zeii din povești.

Ni se va zice de sigur că creeăm o
fantazie; această fantazie însă se sus-
ține chiar cu dovezile ce ne-a dat până
azi progresul filosofiei naturale. Intre-
bați numai toate științele pozitive cari
aū raport la starea materială a omului,
medicina mai cu seamă, daca ele aū alt
scop practic decăt inlăturarea nemul-
țumirii și durerii omenești, dacă ele n'aū
reușit in parte in urmărirea acestui di-
vin scop.

Cuvântul naturalistului Jacoby ni se
pare aci foarte nimerit: „oamenii des-
cind din animale și trebuie să devie zei.“

TEMPERAMENTELE *)

Temperare in latinește are două înțelesuri deosebite: *a stîmpăra* și *a amesteca*. Acest din urmă înțeles se aplică la temperamente.

Medicii vechi grecești, și mai ales Galenus (din secolul II p. Chr., care se născuse in Grecia, dar care trăise multă vreme la Roma), au împărțit temperamentele in patru clase, după amestecarea elementelor ce se află in trupul omenesc și mai ales după preponderanța ce unul din elemente are asupra celorlalte. Sângele se compune din trei părți :

*) Conferință rezumată de Ignota.

liquidul intermediar așa numit *plasma*; *globulele* mai mici, dar mai numeroase, *roșii*, și *globulele* mai mari, mai puțin numeroase, *albe*, limfatice. Oamenii la cari predominesc globulele roșii de sânge au fost clasificați printre cei cu temperament *sanguinic*, iar acei cu globulele albe, mai numeroase, nu absolut mai numeroase, dar relativ, comparându-se cu alți indivizi cu globule albe mai puțin, au fost numiți cu temperament *flegmatic*. Preponderența fierii galbene a produs numirea de *choleric* (χολή grec. fiere), și preponderența fierii negre numele de *melancolic*.

Această clasificare e bună spre a deosebi diferitele tipuri de temperamente, dar baza fiziologică nu este exactă. Sângele și fierea nu produc temperamentele, trebuie să le căutăm o altă împăr-

țire fiziologică. Și mai-nainte de toate trebuie să ne ferim de a confunda temperamentele cu veselia sau tristețea, care alcătuiesc dispoziția primitivă a unui individ: poate cineva să fie trist, fără a avea un temperament melancolic, și vice-versa (un om cu așa numitul *temperament* melancolic poate să fie de obicei vesel).

Temperamentele atărnă de la relația între acțiunea și reacțiunea mai mare sau mai mică a nervilor sensibili și motori.

Nervii sunt ca niște fire conductoare ce duc impresiunile din afară la o celulă centrală; de la această celulă pornește un alt fir care duce impresiunea de la celula centrală în afară. Nervii ce duc senzațiunea din afară către celula centrală se numesc *centripetali*. Transmi-

terea se numește acțiune *reflexă*, când este făcută fără intenție gândită.

Temperamentul sanguinic are o sensibilitate foarte dezvoltată a impresiei nervilor centripetală, fie că această sensibilitate e pricinuită printr'o acțiune chimică, mecanică sau alt-cum. Dar îndată ce impresiunea este primită, celulele centrale o transmit fără rezistență de gândire în afară.

Temperamentul choleric are o mare impresionabilitate nervoasă din afară spre celula centrală, dar impresiunea primită nu este îndată transmisă prin acțiune reflexă, ci este înmagazinată într'un fel de arc de reflexiune; acolo este cântărită, îndreptată și pe urmă dată în afară, sau păstrată fără a fi deloc manifestată. Dacă-și apropie cine-va degetul de ochiul meu, nervii optici îmi transmit impre-

siunea la celula centrală, și acțiunea reflexă poate consta in inchiderea involuntară a pleopelor. Dar dacă mi-am propus să nu inchid pleopele, atunci opresc impresiunea in arcul de reflexiune, impedec mișcarea involuntară a nervilor motori pentru inchiderea pleopelor, și dacă totuși se inchid mai târziu, se inchid cu voință, fac o faptă pornită propriu de la mine, și nu o acțiune reflexă. Așadar acțiunea numită reflexă este in opoziție cu acțiunea prin reflexiune. Oamenii de temperament sanguinic, prin marea impresionabilitate din partea imprejurimii schimbătoare, sunt chemați a se schimba intr'una, a nu trăi decât sub impresiunile momentului; ei sunt dar oamenii *prezentului*. Cholericii din contră nu se supun impresiunilor decât după ce le-a mistuit cu reflexiune; ei

le prefac în acțiunii pornite din propria lor inițiativă, combinează impresiunile primite spre a le întrebuiți la vreme. Oamenii cu temperament choleric sunt dar ai viitorului.

Temperamentul melancolic, pentru care este mai bine să adoptăm numirea *sentimental*, are o impresionabilitate mică, dar acțiunea proprie în arcul reflecțiunii este mare. Oamenii cu temperament melancolic nu primesc impresiuni esteriore, trăesc în ei înșiși, sunt dar mai statornici în acțiunile lor, ei se pot numi oamenii trecutului.

Acei cu *temperament flegmatic* au puțină impresionabilitate și puțină acțiune; ei trec în viață fără a lucra puternic din ei și fără a primi vre-o puternică impresiune din afară. Ei nu sunt nici

ai *prezentului*, nici ai *trecutului*, nici ai *viitorului*, in deosebi.

Temperamentele se pot recunoaște poate și prin unele mișcări involuntare, precum este rîsul, de exemplu. Rîsul sanguicului este de obicei argintiū, vesel, scurt și schimbăcios. Rîsul cholericului este adănc și adese cu hohot. Al sentimentalului este in ochi, este mai multă strălucire decăt rîs. Flegmaticul nu rîde, abia zimbește.

Sanguinicul este ușor, cholericul puternic, sentimentul adănc, flegmaticul indiferent.

Sanguinicul e *presto*, cholericul *allegro*, melancolicul *andante*, flagmaticul *adagio lento*.

Să căutăm a ilustra cele patru temperamente și prin câte-va exemple isto-

rice, luate după un autor străin. Având în vedere însă că chiar personalitățile prezentului sunt greu de cunoscut, cu atât mai greu trebuie să fie a avea cineva o idee exactă de temperamentele din trecut.

Fabulistul *Lafontaine* pare a fi fost de *temperament sanguinic*. El trecea iute de la o gândire la alta și era foarte distras, și scria poeziile sale sub impresia momentului. Perrette, care pleacă cu laptele să-l vândă în târg, pe drum se gândește la toate foloasele ce poate să-i aducă vânzarea acestui lapte, și când a ajuns la bogăție, începe a juca și să varsă laptele, -- este portretul a însuși autorului *Lafontaine*.

Choleric era Napoleon I. El este într-o perpetuă agitare internă și apoi externă, faptele se ficsează în capul său, și din

prezent trage urmări pentru viitor ; in Egiptet se gândește la Franța, in Franța la Rusia și in Rusia la India. Chiar pe când se afla la Sf. Elena, in exil, se ocupa mai ales de *faptele* altora, de Iuliu Cesar, pe care îl compară cu densusul.

Chateaubriand este sentimental (melancolic): prezentul nu'î suride ; trecutul e domeniul lui. Franța era sbuciumată de revoluția cea mare din 1789, el trăește in pădurile seculare ale Americii și se gândește la Atala și la René ; reintors in Franța cântă introducerea Creștinismului in Galia și se duce apoi la Ierusalim ; el cercetează portul Cartaginei celei vechi ; in Englitera îl interesează „Paradisul perdut“ al lui Milton ; adorează toată vieța lui pe M-me Récamier. Statornic, dar platonice, și scrie in memoarurile sale : *je m'ennuie*.

Adevăratul *flegmatic este Ludovic XVI*.
 Revoluția franceză cea mare zbuciumă
 omenirea, dar el nu vede și nu simte
 mult din ea. În jurnalul său scrie mai
 ales în ce zi a fost la vânătoare și mai
 pe toate foile stă: „nimic important.“
 Nu prin viața sa a fost însemnat, ci
 mai mult prin moartea sa pe eșafod.

Dacă voim să luăm exemple de tem-
 peramente din mijlocul nostru, le vom
 găsi mai ușor.

Aici oratorul schițează repede câte-va
 tipuri sociale.

Damele din societate sburând de la
 o petrecere la alta, din temperament
 sanguinic; oamenii de acțiune, vecinic
 întreprinzători, din temperament cho-
 leric; cei retrași din lume, sgîrciții in-
 telectuală, din melancholizm; cei nepă-
 sători de la țară, din flegmă.

Prin esces sanguinicii devin flușturați, cholericii violenți, melancholicii cu idei fixe și flegmaticii adormiți.

Un folos nemăsurat de mare s'ar putea trage din asemenea studii asupra omului. Dar cine se ocupă de aproapele său, pe cine interesează ceea ce se petrece în sufletul altuia? Avem numai vreme să ne ocupăm de noi înși-ne, suntem așa de plini de noi încât nu ne rămâne loc pentru cei-l-alți!

Și apoi ne mirăm de ce nu cunoaștem pe cei cu cari avem a face! Vecinic se aud cuvintele: „La asta nu m'aș fi așteptat!“ „Cine ar fi crezut!“ etc. Asemenea exclamări sunt un mare testimoniū de paupertate. Avem datoria de a ne ocupa mai cu dinadinsul de cunoașterea deaproapelui, știind bine că aceasta

ne este de cel mai mare folos ca judecători și ca învățători, în politică și în comerț, la prieteșug și la căsătorie, cu un cuvânt în întreaga viață socială.

Mai ales la copii trebuie studiate temperamente, spre a putea îndeplini prin educațiune lipsurile aduse din naștere. La un copil sanguinic trebuie întărit arcul reflexiunii, el trebuie păzit de prea multe impresii schimbătoare și din contră supus la o lucrare statornică. Copilul choleric trebuie înfrănat, căci acțiunile lui proprii sunt prea violente. Cel melancolic sau sentimental trebuie distras, trebuie să fie scos din viața prea interioară și să fie supus la impresiunile felurite ale lumii din afară. Flegmaticul asemenea are trebuință de dezvoltarea impresionabilității și de întărirea acțiunii.

Ast-fel, educațiunea trebuie să caute pe cât poate a emancipa omul intelectual de la jugul fizic al predispoziției inăscute, intrucât este escesivă, și să ajute pe copil a deveni dintr'un temperament fatal un caracter voit.

ORIGINEA LIMBAGIULUI

Problemul originii limbii a preocupat in toate timpurile capetele lumii invetate. Nu vom arata insa aci fazele istorice prin cari a trecut acest problem, ci ne vom margini a inveda starea de azi a cercetarilor, luand una din directiunile, poate unilaterale, ale acestor cercetari.

Azi problemul originii limbii se studiază pe doă căi deosebite: *linguistiă* Ńin una din aceste căi, *fiziologiă* pe cealaltă.

Toate cuvintele azi cunoscute, cari se vorbesc de diferitele popoare, linguistiile aũ redus la formele lor vechi și aũ aflat legile după cari se schimbă ele in decursul

timpurilor. Acești oameni de știință au constatat că cu cât coborîm scara timpurilor, cu cât culegem documente mai vechi pentru o limbă oarecare, cu atât găsim forme mai simple, mai primitive, pentru cuvinte, așa încît imensa cantitate a cuvintelor de azi o aflăm din ce în ce mai redusă. Și e cunoscut, în adevăr, că cuvintele radicale, adică rădăcinile tuturor cuvintelor existente, au ramificații foarte puțin întinse, că sunt poate — țifra variază — 500 sau 1500 (în nici un caz multe cuvinte primitive), din care s'au născut, prin derivațiuni și combinări, toate numeroasele cuvinte care se vorbesc astăzi.

E interesant a vedea ce cuprind aceste cuvinte primitive care au rămas după analiza oare-cum chimică a linguiștilor de azi, ca elemente, ce nu se

mai pot discompune și cari dau reziduul său substratul formării cuvintelor. — Ce înțeles au acele cuvinte ?

Intrelinguiști modernă este unul foarte cunoscut, *Geiger*, și după densusul un școlar al său *Noiré*, cari au încercat această reducere a înțelesurilor primitive și cari au aflat că rădăcinile primitive de cuvinte exprimă toate, în ultima instanță, *acțiuni*, și cari toate trebuie să fi isbit conștiința oamenilor mai ales prin *věz* (prin simțul vederii). Cuvintele din urmă sunt rădăcini predicative și demonstrative, ear verbiu au rădăcini cari semnifică acțiuni, și anume de acele ce ar produce în inteligență senzațiunea săpării, zgării, impletirii, despicării. Prima comoară de înțelesuri păstrate de la cuvintele din omenirea cea veche ne

arată aceste acțiuni: impletire, rupere, despicare, săpare, zgăriere.

Credința populară respândită între mulți, că primele cuvinte aũ fost o imitare a sonurilor naturale, nu-ı exactă.

Primele cuvinte nu sunt o imitare a sonurilor naturale; ele sunt o izbucnire de impresiuni manifestate, și impresiunile par a fi venit nu de la ceea-ce auziaũ oamenii, ci *de la ceea-ce vedeau mai puternic*. Și in cercul acesta se mișcă prima manifestare a limbajului. Dar e lucru invederat că, pe această cale, explicarea nu va putea să fie indestulătoare; căci, or-ce rămășițe radicale de cuvinte ne va arăta știința linguistului, e evident că aceste cuvinte nu vor putea să fie decât rămășițele unei stări deja formate a omenirii. Cuvintele cari ni s'au păstrat până azi, sau pe cari le putem

interpreta noi azi, sunt cuvinte deja formate și făcute. Întrebarea e însă despre origina acestei fapturi. Pentru aceasta putem încerca o a doua cale. Limbajul nu este, în fie-care din noi, nici azi format gata. Se știe că copilul se naște fără limbaj; limbajul e o manifestare mai târzie; se poate controla de fie-cine, care observă un copil mic când încep a-î veni primele manifestări de cuvinte, și se poate studia aparițiunea fenomenului în fie-care din cei cari ne înconjoară.

Fără îndoială, studiarea întrebării noastre nu ne va da explicația problemei, ci numai o analogie pentru explicația lui, fiind-că omul de azi e rezultatul unei evoluțiuni foarte întinse și puternice și nu putem zice cu siguranță că, după cum se formează azi limba în noi, așa a trebuit

să se întâmple și atunci când pentru prima oară s'a deschis cuvântul organic în Univers. Fenomenul s'a întâmplat treptat-treptat și a trebuit să fie o evoluțiune de la creerii animalelor cari *nu* au limbagiū, spre creerii omenești cari *au* limbagiū, dar ale cărei faze izolate nu e probabil că se vor putea analiza. Or-cât de limitată va fi analogia aceasta, e evident că numai înțelegând, pe cât se poate, cum se petrece dezvoltarea limbagiului azi în fie-care din noi, vom putea înțelege cum poate să se fi petrecut atunci când el a apărut pentru prima oară. Dezvoltarea aceasta pe care o putem analiza la copii mici, cari încep a vorbi primele cuvinte, va fi fără indoială o analiză și psihologică și fiziologică. *)

*) Cum s'a putut constata în conferințele precedente și în conferințele d-lui Maiorescu din alți ani,

Pentru a cerceta întrebarea noastră, să ne punem o întrebare prealabilă: cum se manifestă prima vieață organică, în partea care ne privește, la copii cei mici? Și aci trebuie să se știe că ceea ce e curios e greu de explicat.

Sunt foarte puține date sigure în această privință. În cărți se găsesc câteva elemente, câteva cercetări în fiziologie, dar foarte puține. Este ceva prioritar la acest subiect în studiul afaziei și paraliziei progresive, în medicină. Este vorba de a constata exact zi cu zi primele manifestări ale vieții copilului mic în direcția ce ne preocupă.

toate temele pertractate au una și aceeași metodă: de a da substratul fiziologic pentru explicări psihologice sau intelectuale, de a pune în armonie, de a lumina reciproc, știința noastră cea abstractă, cea psihologică, cu datele câștigate din lumea fiziologică, din științele exacte.

Copilul mic, îndată după naștere, strigă, și în primele zile îl vedem agităndu-se mereu cu mâinile și cu picioarele; are dar pe de o parte viața proprie, organică, a mișcărilor libere și are tot-d'odată și organul vorbirii: are glasul. Știm că glasul nu-l are numai omul, îl au toate animalele. Glasul copilului la început e un strigăt nearticulat, și trebuie să treacă cât-va timp până când strigarea aceasta nearticulată a copilului să înceapă a fi o strigare deosebită în privința tonului și în privința expresiei. E știut că în primele zile e greu de a deosebi după strigăt un copil de un altul. Strigătul nu are tonalitate. Peste trei-patru săptămâni încă nu poți să deosebesci în strigarea copilului expresia oare-cum emoțională. În cazurile constatate de însuși d. Maiorescu, în a cin-

cea săptămână, pentru prima oară se poate deosebi în strigătul copilului dacă e un strigăt de durere sau de bucurie, și trebuie să treacă pentru unii, căci timpul variază, mai multă vreme ca să poți fi în stare să deosebesci dacă copilul strigă de nerăbdare, de arțag sau de durere. Mama, și or și cine care e în relațiune zilnică cu copilul, auzindu-l strigând după acest timp, e în stare a deosebi această expresiune a tonalității lui. În acest timp, paralel cu strigătul care se accentuează, merge și motilitatea, mișcarea copilului. La început această mișcare e un joc de brațe, de mâini, de picioare, de degete, fără scop și fără intenție; e o motilitate pornită dintr'un impuls intern instinctiv; este o îmbelșugare de putere nervoasă și musculară, care-și caută manifestarea

prin exercițiu. In proporția însă in care se fac aceste exerciții involuntare, instinctive, neintenționate, încep mișcările a se regulariza, așa încât pe când la început—să ni-l inchipuim in leagăn—aruncă cu mânilor in dreapta și in stânga și se isbește adese-orî de lemnele leagănului. In a șasea săptămână începe a gesticula; mișcarea involuntară și instinctiv agitată devine o mișcare agitată cu intenție și începe copilul in a șasea săptămână (cel mai de vreme, pentru mulți mult mai târziu) a face o mișcare care prinde obiectele cu intenție, așa că e in stare a pune mâna pe leagăn, a-și duce mâna spre cap, a face mișcări intenționate, regulate.*)

*) Aci credem că mai vine in ajutor și împrejurarea că nici vederea copilului, in această vîrstă, nu e încă formată. Imaginile nu se produc concentric: el vede in mod indefinit, căci razele nu se

Va să zică, pe când strigătul, care era la început un sunet fără expresiune, devine un sunet cu expresiune emoțională; mișcărilor, cari erau mișcări instinctive, incoerente, o motilitate inconștientă, devin mișcări cu intenție, duse spre un scop, devin gesturi (gesta).

Pe lângă aceasta se deșteaptă aducerea aminte pentru unele impresiuni sensibile, bunioară pentru obiectul vederii, și dacă seara se aduce lampa în odaie și se deschide ușa pentru aceasta, copilul începe a urmări cu capul locul de unde vine lumina.

Pe dată ce strigătul și-a primit impresionalitatea, dacă i se întâmplă copilului ceva, care-l impresionează tare,

duc convergent, ci paralel la creeri, și nu produc imaginii deslușite, în pozițiuni bine hotărâte. Organizarea chiasmei, a stratelor optice și a păturii cenușii e încă în evoluție.

dacă de pildă e lovit, or se înțeapă, atunci are interjecțiuni de emoțiune: dă un țipăt de durere sau un strigăt de bucurie, și aceste țipete de durere sau de bucurie se formulează cu câte-va sunuri cari pot fi, pot avea valoare, în ceea-ce se numește interjecțiuni.

Până aci, ceea-ce se întâmplă în mica viață fiziologică și psihologică a copilului se întâmplă și la animale. Și animalul poate să aibă la început aceleași motilitate care mai în urmă devine gesticulație (gesta). Și el are strigăt, și el poate să aibă interjecțiunile acestea de durere și de bucurie; dar în luna a șaptea, poate une-oră mai curând, adesea oră mai târziu, începe copilul a întrebuința organul vorbirii, într'un mod apropiat de vorbirea omului matur, așa cum o

avem noi azi, incede a găngăvi sonuri și silabe.

In cazul observat de d. Maiorescu, exact trei zile după a opta lună, copilul a inceput să zică *pa*, și a repeta iarăși *pa*, și pe urmă in aceeași zi a impreuna aceste doë silabe și a zice *papa*, — cu o vizibilă plăcere pentru această manifestare a organelor vorbirii sale, fără a lega însă vr'un înțeles cu acest lucru. A doa zi, va să zică a patra după opt luni, copilul amplifică această silabă *pa* și a zis *apa* și foarte curios *fa*, de-și *f* pare a fi mai greu de pronunțat, și *opa*. De aci incolo silabele se alcătuesc când unele, când altele, căci, precum se știe, papagalii sunt in stare să repete cuvintele omenești, dar nu aũ limbagiul in înțelesul nostru.

La sfârșitul lunii a noua, in cazul ob-

servat de d. Maiorescu și în cazul observat de Jäger și constatat de Taine, s'a întâmplat că pentru prima oară împreună copilul una din aceste silabe pentru exprimarea unui înțeles. În cazul observat era tocmai cuvântul *papa* care s'a legat acum pentru prima oară cu figura tatălui acestui copil, însă nu cu fotografia exactă a persoanei lui, nu cu această individualitate *papa*; căci, peste câte-va zile, când s'a apropiat de leagănul copilului un alt bărbat, cu barbă și el, și cam de aceeași statură, copilul i-a zis și lui *papa*. Și mai târziu când prin coexistență, odată ce deprinsese copilul mai multe cuvinte, *mama*, între altele, i se zicea arătându-i-se că cutare persoană e *mama*, el lua cuvântul *mama* și-l aplica nu numai la această persoană, dar la orice persoană care-i părea lui

că *grosso modo* seamănă cu aceea, în fine la toate femeile care semănaă mai mult sau mai puțin cu dănsa.

Acest fenomen arată că în copilul cel mic primele manifestări de cuvinte nu sunt legate de un înțeles individual, personal, acela pe care noi cei în vârstă am voi să-l dăm. Mai târziu însă începe *generalizarea*, și copilul ia impresiunea din acel moment și o aplică la tot ce seamănă cu aceea ce l'a frapat atunci. Acesta e semnul caracteristic al omului.

Să insistăm puțin, asupra acestui punct.

Aristoteles deja observase faptul, și toți căți s'aū ocupat de copii mici îl vor confirma.

Ce e aceasta? Cum se poate ca un copil de la prima legare a impresiunii

unui cuvânt cu altă impresie, fie vizuală, fie alt-fel, să încerce de îndată generalizarea impresiunii și să facă o clasificare de cuvinte, nu pentru impresii individuale, ci pentru tot ce se potrivește mai de aproape sau mai de departe cu aceea? E de remarcat că aceasta este partea distinctivă a inteligenței omenești de a animalului și că în această primă manifestare a copilului e un fapt al lui, care nu se întâlnește la nici un animal.

Pentru explicarea acestei procedări de generalizare trebuie să revenim puțin la ipoteza de a ne explica fizicește ceea-ce s'ar petrece în noi odată cu primirea unei impresii. Când primim o impresiune, în transmiterea ei de la extremități la o parte centrală, la creeri de pildă, impresiunea pipăirii,

a auzului, a vëzului, in acea celulă centrală unde respunde fibra se produce o impresie oare-care. Această impresie omul o primește in gradul al doilea; ea nu e prima impresie ce ni se dă prin simțuri, aceea pe care o primim noi acum in conștiința noastră. Dacă prin simțul vederii vedem de pildă un conferențiar in sala Ateneului, vederea in retina noastră produce mai întâi fotografia figurii pe care o vedem. Această fotografie e transmisă prin nervii optici in păturele optice; acolo deșteaptă in celula corespunzătoare acea impresiune de care vorbirăm. Această impresiune însă nu e propria impresiune pe care o percepem, ci, de la această impresiune de prima ordine, care e in păturile optice, se produce o nouă repercusiune și reverberare de gradul al doilea și din substratul fi-

zic care ne e dat in pătura optică scoatem conștiința percepută intr'o pătură superpusă, care e pătura ideațiunii, sau stratul cenușiu.

Animalele primesc impresiuni de gradul întâi, percepțiunea imediată produsă in organele lor prin vibrațiunea nervilor. Omul percepe pe lângă aceasta și o percepțiune de gradul al doilea, pe care psihologii o numesc *apercepțiune*.

Nu e ușoară esplicarea aceasta. Să o întărim prin alte constatări: Se știe că temperatura corpului omenesc e in termen de mijloc de 37 — 38° Celisius și că corpul omenesc nu supoartă o foarte mare sporire sau o foarte mare scădere a acestei temperaturi mijlocie. Mai ales la boale tifice se studiază de medici cu mare luare aminte urcarea regulată a temperaturii, și e știut că dacă se urcă

cu 5° numai căldura totală a omului, a sângelui, adică de la 38° la 43° , omul e pierdut, e consumat. De asemenea, când s'ar coborî de la 37° prea tare, piere, e înghețat. Pentru pasări căldura e ceva mai mare, pentru animalele cu sânge rece căldura mijlocie e mai mică, dar pentru fiecare ființă viețuitoare e o căldură mijlocie care îi e proprie ieî, care are limite de oscilare foarte mărginite și peste cari, dacă trece în sus sau în jos, i se nimiceste ființa organică, individuală. Cu toate astea ne aflăm adesea ori în temperaturi mai mari decât 43° Celsius. D. Maiorescu însuși, în vara anului 1881 a constatat aci în București, pe termometrul d-sale, că, la soare, spre sfârșitul lunii lui August, căldura cea exorbitantă a acelei veri trecea peste 50°

Celsius, fiind-că i-a plesnit termometrul, care nu mergea mai departe. Dacă dar te afli la o temperatură de 50° Celsius, ce se întâmpla cu temperatura ta, care e în termin de mijloc de 37° la 38° ? E lucru știut că corpurile primesc temperatura ce le inconjoară, și dacă a-î avea fier, or alți buni conducători, espuși la o căldură de 55° Celsius la soare, atunci ți se încălzește obiectul spus la acelaș grad. Omul dacă s'ar încălzi măcar pănă la 43° Celsius la sóre, ar fi pierdut. Va să zică impresiunea lui din afară, chiar cea termometrică, deși căldura și frigul e impresia cea mai generală ce se poate transmite corpurilor, nu e direct primită de oameni; ei, de și are nervi foarte sensibili pentru diferența de temperatură și deși, în momentul când iese în această arșiță,

simte că căldura e foarte mare, lui nu i se alterează mijlocia de 37° , 38° , căci îndată-ce vine impresiunea din afară, e prinsă prin vibrarea nervilor de celula lui centrală și împărțită, mijlocită, transmisă, în alte părți ale corpului și deșteaptă acolo operațiunile cari răcesc corpul în proporțiunea în care atmosfera externă trece peste 37° . Știm că la o căldură mare bătăile de inimă se accelerează, și micile canale vasculare sunt mai încărcate, și se face o evaporare, așa încât căldura e în perpetuu emisă din corp, și transpirațiunea îngrijește a-l răci pînă la gradul ce trebuie corpului pentru ca să poată exista. Impresiunile din afară nu se transmit direct, ele sunt modificate și împărțite după propria fire a omului și astfel îi regulează existența lui fizică.

Pentru că creeriî noastreî au fost vi-riî de către natură într'o căpătină de os tare, acest individ cugetător și sim-țitor s'a izolat de lumea de din afară; existența de din afară nu poate să nă-văliască într'ensul decât prin câte-va canalurî de nervî carî fac ca impresiu-nea să vie mijlocit, și anume prima im-presie de nervî; impresia aceasta de primul grad deșteaptă o impresie ce-lulară; apoi o descărcare centrifugală, o transmitere a acestei descărcări de prima ordine spre o percepere de gra-dul al doilea, care ar fi in pătura ide-ațiunii.

După această analogie de impresiunî in mai multe grade, luate de la tem-peratură, să vedem acum alte constatări anatomice și patologice carî ne vor da cheia esplicării acestei percepțiunii de doē

grade diferite. Dacă ipoteza explicării e adevărată, dacă impresiunea de'ntăia ce-o primim e o percepție de gradul întâi localizată, cum ziceam la *věz*, în pătura optică și dacă pe aci se percepe în al doilea rând a percepțiunea ideii în altă pătură a creerilor, e evident că, pentru această formă de percepțiune, se vor găsi și fapte fizice cari să o dovediască. E clar că alta va fi localizarea primelor impresii ce le primim, alta va fi perceperea acestei impresii în partea de generalizare a creerilor.

Dacă se studiază din acest punct de vedere fenomenul studiat odată din alt punct de vedere, al afaziei, al amortirii limbajului, dacă se studiază exact fenomenul de paralizie progresivă a creerului, se poate constata în mod regulat următorul șir de fenomene: Când se pierd

cuvintele, când în paralizia progresivă se pierde și înțelesul lor, când omul începe cu încetul a avea o *amuzie* așa de dezvoltată încât încetul cu încetul își pierde parte din toată viața lui intelectuală, această pierdere paralică se întâmplă în următorul șir: 1° se pierd numele proprii și cuvintele pentru substantive concrete; 2° după cât-va timp încep a se pierde substantivele comune abstracte; 3° pierde omul verbi și adverbii, și în al patrulea rând pierde interjecțiunile, și e redus astfel de a fi un animal fără nici o vorbă posibilă, nici măcar cu interjecțiuni. Când e paralizat detot și aproape de moarte pierde și gesticulările. Trebuie dar să fie o pătură distinctă în creeri noastre, pentru fie-care din acestea.

Luând copilul, el are mai întâi *ges-*

ticulările. Această mișcare de gesticulare, intru cât se traduce și în conștiința lui, în ceea-ce d. Maiorescu numise odinioară *cercul luminos* al conștiinței, *) — aceste gesticulari produc o impresie asupra acelor părți, prin cercul luminos al creierilor, unde răspunde și fiind că aceasta se repetă tot mereu în tot cursul vieții e cea de'ntăiu și cea mai adânc in-

*) La una din conferințele ce d. Maiorescu a ținut în 1881, oratorul a ilustrat explicația d-sale asupra cercului luminos al conștiinței, pe cât mi-aduc aminte, prin următoarea ingenioasă comparație: Inchipuiți-vă un lac mai mititel pe ale cărui margini sunt plantați arbori foarte deși, și că vârfurile acestor arbori se îmbină, așa că de-asupra lacului ei formează o boltă întunecoasă. O singură rază de soare străbate, printr'o găurică în frunziși, întunericul acestei bolti, — și zugrăvește pe suprafața apii un punct strălucitor. E evident că or-ce ar pluti pe luciul lacului, or-ce ar plana sau ar zbura în interiorul boltii lui, nu va fi văzut decât în momentul trecerii obiectului prin punctul său cercul de lumină.

În creier, acesta e cercul luminos al conștiinței.

tipărită manifestare fiziologică ce 'i rămâne creererului. Să ne inchipuim o sferă in care sunt mai multe pături puse unele sub altele și in centrul căreea ar fi acel punct luminos al conștiinții. In-dată-ce o senzațiune vibratilă vine in acest punct luminos, impresiunile acolo-lăsate se imprimă in cea de'ntăi pătură și se localizează, proporțional cu desi-mea repetărilor, mai adânc, până când intră spre a doa, spre a treea, spre ul-tima pătură a materiei cenușii. Cea de'n-tăi impresiune și repetată mai pe urmă e cea mai adânc imprimată și așezată ast-fel in păturile acestea diferite, încât e cea mai din urmă care se poate a-tinge. Dacă ai incepe să ieși păturele, să le paralizezi, pe rând, e cea din urmă care ar fi atinsă de o asemenea para-lizare. Dacă dar gesticulările sunt cea

de'ntăiū manifestare, ea va fi cea mai adănc imprimată in păturile creerilor și va fi cea din urmă care se va pierde.

Dacă, după aceste gesticulări, vedem in manifestările copilului interjecțiunile, adică o mișcare centrifugală de reflex, de scăpare, după o impresiune centripetală de durere sau de plăcere, atunci această manifestare primitivă in vieța lui fisio-psihologica va fi și ea in al doilea rând imprimată in aceste pături succesive, și de câte ori se va repeta, de atâtea ori impresiunea va fi mai adăncă. Inșă, fiind-că exclamările și emoțiunile sunt mai puțin frecvente decât gesticulările, e evident că această impresiune va fi mai puțin adăncă decât impresiunea gesticulărilor. Dacă vedem că cuvintele cari arată activității, adjectivale și verbele, aū altă pătură mai

adâncă decât cuvintele de nume proprii, vom zice că alta e impresiunea cea de întâi a gesticulărilor și alta trebuie să fie impresiunea substantivelor proprii etc. Când dar în paralizia progresivă începe a se discompune partea cenușie a creierilor pătură cu pătură, aceasta se întâmplă în sens invers de cea-ce se petrece la copil, și cea din urmă pătură ce se paralizează e cea d'întâi ce o primise copilul: gesticulările. Mai înainte de aceasta se paralizează altele, cari fuseseră impresionate în al doilea rând, ca interjecțiunile, cuvintele abstracte și așa mai departe.

Eată în trecut o explicație care se leagă cu aceste constatări de paralizie, căci în diferite biografii și cărți explicarea paraliziei, după convingerea d-lui Maiorescu, e dată în mod greșit.

Reese din cele zise că impresiunile copilăriei sunt cele mai adânc păstrate și că în păturile posterioare se depun impresiuni posterioare. E evident astfel că dacă impresiunile posterioare, care s'au localizat, încep să se paralizeze mai-nainte, vor rămănea încă intacte impresiunile copilăriei; așa că revenirea la impresiunile copilăriei intacte cu pierderea celorlalte e o dovadă de paralizare progresivă. Când citim în biografiile multor oameni care în viața lor luminată, prin scrierile și vorbirile lor erau nereligioși, or au combătut religiunea și aflăm că pe patul morții de odată, fără tranziție, s'au convertit la religiune; când auzim că, pe când în timpul vieții lor se ocupaū cu alt-fel de cercetări, în momentul morții revin la catechizm, acest fenomen nu credem că

e bine explicat prin ceea-ce se numește o revenire evlavioasă, o minune religioasă *). Religiunea e prea importantă, prea sigură de ea însăși pe terămul ei propriu ca să mai aibă trebuință de constatări factice, pretinse științifice, cari nu sunt exacte. E lucru firesc că dacă ți se paralizează in momentul morții păturele cari cuprind activitatea ta din timpul maturității, vei regăsi in păturile premergătoare primele impresiuni ale copilăriei. Dacă catechismul ți-a fost imprimat in prima copilărie fără reflecțiune, îl vei găsi foarte adânc păstrat in acea pătură, și dacă ți se paralizează păturile de reflexiune posterioare atunci nu-ți intră in joc decât pătura aceea.

*) Marele Newton citia la bătrânețe numai Apocalipsul; Littré, ateul, a cerut pe patul morții să i se facă toate ceremoniile creștinești, etc. etc.

Prin urmare, când pe patul morții revine cine-va la catechism său la primele cuvinte auzite în copilărie; prin faptul că oamenii bătrâni încep a se întoarce cu atât mai mare stăruință la figurele din tinerețe, nu se poate conchide că e o tărie, că e o sănătate, că e o renaștere a reflexiunii și inteligenței. Nu. Acesta e dimpotrivă un semn de slăbire senilă și paralică a concepțiunii; e o punere afară din funcțiune a unei certe sume de pături intelectuale și revenirea la ceea-ce a rămas intact din viața păturilor cenușii a creierilor celor mari.

Să vedem acuma dintr' o pătură de impresiune de prima linie, fie de gest, fie de interjecțiunii, fie de vîz, sau auz, cum trece percepțiunea noastră în pătura de gradul al doilea, în acea pătură

a ideațiunii care e special omenească și, cum de aci se naște, ca necesitate, descărcarea impresiunii pentru producerea limbii.

Ar trebui ca fie-care din noi să-și facă o idee despre ceea-ce va să zică, fizicește vorbind, acea aglomerațiune de celule in creeri care e substratul inteligenței omenești. Fiziologii studiază foarte mult această cestiune și mai ales chimia organică se încearcă a analiza și discompune substanța compuitoare, combinațiunile materiei nervoase, și nu trece an sau poate lună fără ca pe această cale să nu se descopere din ce in ce combinațiuni noi chimice sau forme noi de compunerii chimice in celula nervoasă. Dar or-ce s'ar descoperi, o *formă* are întreaga vieată nervoasă și ea e tipul caracteristic al celulei cen-

trale. Creerii sunt compunerii chimice cu cea mai energetică, cu o enormă putere latentă.

Să ne inchipuim că avem pe palmă o cantitate de praf de pușcă. Acest praf de pușcă la temperatura în care ne aflăm noi de obicei are un agregat chimic inofenziv. Indată ce sporim căldura peste un grad oare-care, apropiind de pildă o scântee de foc, un chibrit aprins, o flacără, la această temperatură, proporția de agregat, de putere atractivă și repulzivă chimică se dezvoltă și se naște o exploziune, care, dacă ne inchipuim praful de pușcă în țava unui tun sau pistol, aruncă foarte departe mica rezistență ce i se pune acolo sub formă de ghiulea sau glonț. Are dar praful de pușcă o putere latentă foarte mare și ea intră în mișcare îndată ce

prin o schimbare de temperatură punem in joc afinitatea cu oxigenul care la temperatură ordinară era concentrată intr'o proporțiune mică in el ; și atunci capătă o forță mare. Mult mai intensivă e puterea latentă a dinamitei (de șase ori mai mare). Va să zică, într'un mic spațiu și intr'o formă in aparență neînsemnată poate să fie aglomerată cea mai intensivă putere de acțiune ce se poate imagina.

O astfel de reducere la forma cea mai mică a unei colosale puteri de acțiune stă in celula creerilor omenești și in deosebii in acele celule mai rafinate cari alcătuesc acea parte a păturii cenușii a creerilor ce e specială și caracteristică pentru genul omenesc. Când se deșteaptă in această parte a ființii noastre o mișcare, ea e, in proporție cu întinderea

ei cea mică, de o manifestare de cea mai mare putere. E așa de acută încât omului, spre deosebire de orice altă mișcare organică, i trebuie pentru viața intelectuală somn și repaos, pe când pentru viața vegetativă, pentru mistuire, pentru circulația sângelui etc. nu 'i trebuie aceasta. Se poate consuma cineva cu musculatura, poți să ridici, să umbli, așa încât să fi știns de oboseală; poți să te urci pe un munte înalt 10, 11 ore, până 'ți sleești puterile, dar aci cel puțin activitatea fizică întrebuintată, forța pusă în mișcare, poate fi măsurată prin distanța pe care călătorul a străbătut-o și prin timpul ce i-a trebuit pentru urcare. Înțelegem dar ca să fie obosit și că 'i trebuie pentru această reparare de musculatură o restituire prin hrană, somn liniște. Inșă, să ne inchipuim că într'un

moment dat primim de la o persoană ce stă lângă noi o știre teribilă, or despre moartea unei persoane iubite, or despre un pericol care ne amenință, or despre pierderea averii, or și ce în fine care e de o grozavă consecință. Ca un fulger de iute primim această veste în conștiința noastră. Dar peste câte-va secunde ni se spune: „m'am înșelat, nu e așa, am citit rău." Totuși, o secundă ne-a străfulgerat conștiința. La unii, poate efectul să nu fie mare; la alții însă e foarte grav; la câțiva poate să fie mortal. Simpla străfulgerare a unei simple gândiri a fost în stare de a slăbi pe individ așa încât musculatura i-e complet slăbită; unii au chiar lovirii apoplectice la asemenea știri surprinzătoare. Descărcarea aceasta e în stare a produce o consumpțiune de puteri

colosală, încât așa e de sleit omul după o asemenea știre că pare că și-a intrebuintat toată activitatea lui musculară la o muncă care l'a obosit cu desăvârșire. — Acest exemplu ne arată cât de energică trebuie să fie concentrarea puterii latente în celula în care e localizată ideea ce ne-a izbit.

Dacă e așa, atunci la prima mișcare a acestei păături superpuse în momentul în care copilul cel mic a văzut imaginea, el a combinat-o cu cuvântul *papa*; dar această imagine nu este reproducerea exactă și în total a impresiunii sensibile, ci impresiunea a fost reverberată în pătura lui de ideatie care a primit din ea numai partea aceea ce l'a izbit pe copil în deosebi, parte pe care el apoi o aplică la toate ființele cari seamănă cu cea văzută întâi, ființe pe cari el le

numește pe toate *papa*. Această primă tranziție spre pătura impresiei de gradul al doilea trebuie să producă în creeri omenești o comoțiune așa de puternică încât ea caută ca mijloc de scăpare o mișcare de reflex centrifugală și aceasta e *cuvântul*. Așa e bunioară când s'ar întâmplă să cazî într'o apă rece: ai striga, fiind-că impresiunea nervoasă de temperatură te izbește și nu e alt mod de scăpare pentru descărcarea unei emoțiuni prea mari, decât strigătul, interjecțiunile. Ast-fel dar omul, încât privește primele impresiuni, le primește ca o fotografie a realității, apoi de la această fotografie el are încă o percepțiune de gradul al doilea în pătura evolutorie, și de aci se strecoară în această pătură o impresiune a lui ca o generalitate, și fiind-că pentru această im-

presiune a generalizării, superpusă în pătura cenușie, se produce acea emoțiune mare a descărcării de energie nervoasă, cuvântul, care e semnul de alarmă al acestei emoțiuni, cuvântul e totdeauna general și generalizător.

E cu neputință de a exprima printr'un cuvânt un obiect individual. Ce o să zici? *masă?* e orî-ce masă; *această masă?* e orî-ce masă în apropierea căreia mă aflu; *această masă cu postav roșu?* e orî-ce masă cu postavu roșu care e aproape de mine. Și în or-ce mod ai încerca să individualizezi un substantiv n'ai putea fiziologicește, fiind-că de la prima impresiune ce o primește copilul, el nu botează fotografia individuală așa izolată a acestuî obiect, ci botează apercepțiunea, care de la această primă impresie s'a urcat în pătura evolutorie.

Faptul că cuvântul nu e individual, ci generalizător, e un fapt caracteristic inteligenței omenești, și dacă am putea să reducem toată explicarea noastră la o singură formulă, am zice: ceea-ce a deosebit creerii omenești de creerii animalelor ; ceea-ce a făcut pe om să vorbească pe când animalul nu vorbește, chiar când imitează sonurile ce le aude, e acea superpunere de o pătură cenușie evolutorie, care face ca impresiunea apercepută de el să intre în conștiința lui sub formă de abstracțiune. Prin urmare, originea limbajului omenesc e intim legată cu abstracțiunea înăscută în noi în așa chip că totul, fie lumea individuală, fie impresiunea materială izolată, ne conduce spre abstracțiune, spre pătură evolutorie, și aceasta e cea mai pu-

ternică și cea mai specifică manifestare a naturii omenești.

De aci trebuie să ne explicăm cum, cu toată mărginirea multor oameni, cu toate tendințele de apetituri materiale a celor mai mulți, cu toată această apropiere a omului de animal, totuși n'a perit nici odată, a progresat pe terenul părții abstracte, a idealității, a științelor, a artelor, a religiunii și acum e cu neputință ca, cu acest organ al creierilor omenești, să fim vreodată duși înapoi spre viața animalelor. Giaba zic unele cărți că așa numitul spirit materialist se va lăși din ce în ce mai mult în omenire și că vom fi cotropiți așa încât orîce tendință ideală va fi nulă.

În momentul când s'a creat în omenire peste creierii animalelor pătura cenușie, cea în plus și mai rafinată de

cât a animalului; când ni s'a dat nouă putința limbajului și a abstracțiunii care prinde în rëndul al doilea reverberarea primelor impresii în conștiință și o dă sub formă de cuvânt, — atunci s'a creat în omeneire o concentrare de putere nervoasă sub formă latentă în această parte a creierilor, care e mult mai puternică decât tot ce era mai înainte.

Dacă o singură gândire e în stare a străfulgera, a produce o consumare de putere ca și când ai fi întrebuințat o forță musculară 15, 20 de ore, apoi atunci și tot așa or-ce satisfacțiune intelectuală e disproporțional mult mai energetică și mai mare decât or-ce satisfacțiune brutală, materială, sensibilă.

Dacă natura omenească ar fi fost așa încât impresiunea de gradul ăntăi, acea

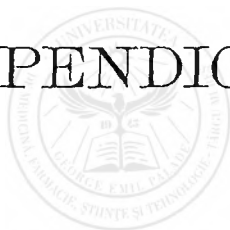
fotografie a senzurilor in prima pătură, să fie cea mai importantă, de mult ar fi ramas omenirea in starea animalelor cari n'aũ științe, n'aũ arte, n'aũ religione, n'aũ *ideal*, fiind-că le lipsește pătura superpusă de ideațiune. Când s'a produs această pătură s'a produs cu ea cea mai mare energie de emoțiune ce se poate găsi ; și o emoțiune in această sferă a creerilor petrecută, fie emoțiune pentru cercetări științifice, fie emoțiune religioasă, e de milioane de ori covârșitoare peste ori și ce impresiune materială. Și se poate zice, că dacă e ceva nefericit pentru oamenii mărginiți saũ dedați numai la impresiuni materiale, sunt nefericiți că le lipsește conștiința măcar de ce insemnează enorma bucurie și satisfacțiunea desvoltării ideațiunii. Și dacă peste tendințele egoiste ale mo-

mentului se nasc momente de ideațiune in unii oameni cari trec peste această sferă restrânsă și se gândesc mai abstract, mai general, fie pentru timpurile viitoare, fie pentru omenirea întreagă, in proporția in care el e in stare de a se ridica peste impresia momentului, in proporțiunea in care cine-va se luptă cu sine și se gândește la generalitate, — in aceiași proporțiune poate produce ceva care duce mai departe cercul in mijlocul căruia se află. Și, dacă sunt pentru toate corăbiile multe vâsle cari stau acolo numai pentru a mănține echilibrul static al corăbiei și nu sunt in stare a o duce mai departe; sunt însă câte-va cari primesc suflarea vântului și o duc mai departe pe mare. Tot așa și in omenire sunt indivizi foarte numeroși cari există numai pentru ca cu acțiunea lor reciprocă

să se mănție in element din punctul de vedere static al societății, dar sunt cățiva cărora le e dat, ca folosindu-se in mod mai energic de puterea ideațiunii, de acea putere care i-a dat și limbagiul, să ducă mai departe intregul cerc in care trăiesc.

APENDICE

TITU MAIORESCU

I.

Dacă se află între Români un cap bine cumpănit, în care deosebitele facultăți intelectuale să se armonizeze astfel încât una să nu se desvoalte în prejudiciul celei-lalte, acest cap este de sigur al d-lui Titu Maiorescu. Acea lege faimoasă a balanțării organice, descoperită de G. Saint-Hilaire, în virtutea căreia dezvoltarea exagerată a unui organ tirăște după sine o scădere a organelor corespunzătoare, nu se poate aplica d-sale. Volumul extraordinar al creierului său permite fiecărei facultăți să se ridice la un grad destul de înalt, fără ca această împrejurare să strice echilibrul său să turbure admirabila armonie a interiorului său. Alții s'aun ridicat poate mai pre sus de densul în unele privințe: unul va avea o fantazie mai aprinsă și mai colorată, altul o elocință mai largă și mai abundantă, al treilea o erudițiune specială mai profundă ori mai întinsă; nici unul n'a putut să intrunească ca d. Maiorescu în persoana sa o varietate mai mare de talente și de aptitudini: scriitor lim-

pede și elegant, erudit profund și variat, avocat de prima forță și orator parlamentar fără rival, el este una din cele mai frumoase podoabe ale publicistei, baroului și parlamentului nostru. Despre dănsul am putea zice că la nașterea sa au asistat toate zinele și că fie-care i-a făcut câte un dar prețios, pe care unele din ele l'au refuzat generaiității muritorilor.

Născut în Craiova în anul 1840, d. Maiorescu calcă astăzi pe al 43-lea an al vieții sale. Infățișarea sa virilă precum și maturitatea minții sale spun fiecărui că d-sa se află în plenitudinea puterilor sale fizice și sufletești. Cei ce l'au cunoscut încă de mic ar putea să susțină că d-sa n'a fost nici o dată copil, atât de mult atitudinea sa în tot-d'a-una conținută îl făcea să se deosebească de ceilalți camarazi ai săi. Trăsurile feței sale sunt așa de bătătoare la ochi, în cât nimeni nu-l poate vedea pentruântăia oară, fără să rămână atins de infățișarea sa distinsă, și nu-l poate uita, dacă i s'a întemplat să se afle câte-va minute în prezența sa. Exteriorul său acuză o structură anatomică solidă, capabilă de a suporta munca îndărătnică și osteneala prelungită, pe când noblețea mănținerii și manierele sale exchize îi atrag simpatia tututor aceloră cu cari împrejurările l'au pus în contact. Fruntea sa lată are ceva sculptural și este însemnată cu atâtea văi și dealuri, cu proemințe și depresiuni așa de caprițioase, în cât un statuar abil numai cu multă

147

bătaie de cap ar isbuti a o reproduce cu toate numeroasele ei accidente. Ochiu 'i pătrundător, dar de ordinar senin, capătă o vioiciune extraordinară, când emoțiunea face sângele să năvălească spre centrele nervoase. Obraji 'i sunt plini, nasul de o construcție particulară, iar bărbia 'i puțin lată este inzestrată cu o mișcare așa de caracteristică, în cât observatorul cel mai superficial nu o poate scăpa din vedere. Intreaga sa fisionomie are ceva ferm, care nu degenerază în asprime, dar care denotă un caracter statornic și o voință capabilă de a urmări până la sfârșit obiectul dorințelor sale.

De și născut în clasele de mijloc, d. Maiorescu a primit o educație îngrijită și mai-mai aristocratică. Tatăl său, distins profesor de istorie, îl trimise de timpuriu la Viena, unde urmă cursurile Academiei Theresiane; de aci trecu la Berlin unde studiă filosofia, și în fine se duse la Paris unde obținu gradul de licențiat în drept. Ca student în Berlin, el ținu, într'o societate particulară, un șir de conferințe asupra filosofiei, cari îi meritară laudele și stima profesorului Trendelenburg. Substanța acestor conferințe se află în cartea sa publicată la Berlin, în anul 1861, sub titlul: *Einiges philosophische in gemeinfaßlicher Form* (Puțină filosofie în formă populară), lucrare de merit foarte aprețiată în Germania, zice Angelo de Gubernatis, în al său *Dizionario biografico degli scrittori contemporanei*. Intorcându-se în țară, d. Maiorescu, care se afla în

al 23-lea an al vieții sale, incepu într-una din salele Universității din București un șir de prelegeri asupra esteticei, cari atraseră asupra 'i atențiunea junimei studioase. Era primul profesor in România, care cu o cunoștință temeinică a obiectului unea o dicțiune limpede și elegantă, instructivă și plină de farmec. Nimeni între profesorii noștri nu s'a pătruns și n'a realizat ca d-sa cunoscutul precept al lui Horatius :

Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci.

Tot in acel an, d. Maiorescu fu numit de către Eforia scoalelor profesor de filosofie la liceul din Iași, iar mai târziu, cu înființarea facultății de litere in fosta capitala a Moldovei, d-sa trecu ca profesor de aceeași disciplină in tînăra universitate de pe malurile Bahluului. Succesul de care aũ fost încoronate proponimentele sale este unic in istoria învățămîntului nostru. Elegant in dicțiune, limpede in modul său de a presenta noțiunile cele mai abstracte, metodic in gândire și stăpân pe materia ce preda, el era obiectul admirațiunii numerosului public, care asista la lecțiunile sale așa de instructive și așa de interesante. Nicî un profesor nu a atras pe băncile auditoriului său un public mai variat: dame, tinerime universitară, oamenii de lume, mulți chiar din aceia cari nu erau in stare să înțeleagă coprinsul explicațiilor sale, veneau să asculte pe eminentul profesor care umpluse Iașiul cu

reputația sa. Aceeași afliuență se observa mai târziu în anii 1874 și 1875, când d. Maiorescu, ca ministru al Instrucției, începuse în București conferențele sale asupra logicei. Farmecul ce d-sa exercita asupra studenților săi era așa de irresistibil, în cât astăzi, după atâți ani, mulți dintrînșii îi afectează gesturile și se silesc a imita modulațiile vocii sale. Ca profesor de filosofie și chiar ca conferențiar, d. Maiorescu a avut o predilecție specială pentru logică, căci, după părerea d-sale, aceasta este o știință constituită, pe când celelalte părți ale filosofiei sunt încă științe în formațiune, pline de sisteme contradictorii, de observații necomplete și de neajunsuri de tot felul. A propune niște ipoteze neverificate încă, ar fi a nu ține seamă de natura învățământului. Pe de altă parte, filosofia ca știință pură susține unele teorii care formează antipodul principiilor admise de stat. Statul nu poate plăti funcționarul, cari, de pe înălțimea catedrei și sub ocrotirea sa, să caute a dărâma temelii existenței sale, iar profesorul care vorbește contra convingerilor sale este nedemn de acest nume. *)

Cu toate acestea, în primii ani ai proponimentului său, conformându-se cu programa trieniului nostru universitar, d. Maiorescu tractă logica, psihologia și etica. Programa cursului său din anul

*) Vezi în *Convorbiri literare*, Anul IV, 1870, Decembre 15, prescurtarea după A. Schopenhauer intitulată *Filosofia la Universitate*.

scolar 1865–66 publicată în *Buletinul Instrucțiunii publice* ne dovedește siguranța tactului său în niște materii așa de delicate și metoda sa așa de fecundă. Tănușul profesor nu se mulțumea a-și expune părerile într'un mod dogmatic, ci se silea a da studenților un indemn ca să filosofeze înșiși, ceea ce trebuie să fie scopul or cărui curs de filosofie. De aceea Schopenhauer zice că cel mai bun manual modern de filosofie este cu mult inferior unuia din incomparabilele dialoguri ale lui Plato sau uneia din scrierile lui Aristoteles.

Pentru ca cetitorii să se convingă de modul cu totul nou cum d. Maiorescu înțelegea facerea unui curs de filosofie la facultate, reproducem aci două părți din programa prelegerilor sale în anul 1865–66.

ANUL I.

PSICOLOGIA ȘI RELAȚIUNILE EI CU LOGICA.

Introducere: Deosebirea dintre fiziologie și psihologie și punctul de tranziție între aceste două științe. Preliminare antropologice asupra reprezentațiilor și analiza critică a opiniunilor lui Locke și Cabanis în această privință (Locke, *On human understanding*, Book II, și *Elements of natural philosophy*, chap. II; Cabanis, *Rapports de physique et du moral de l'homme*).

ANUL II.

Problema fundamentală a științei etice: acțiunile sunt rezultatul unei voințe libere, sau voința omului însăși este legată de necesitate? Espunere completă a opiniunilor pro și contra. (Cicero, *De fato*; Lucianus, *Dialogi mortuorum*, dial. XXX; S. Augustinus, *De libero arbitrio*; Luther, *De servo arbitrio*; Priestley, *The doctrine of philosophical necessity*; Kant, *Kritik der reinen Vernunft* pp. 560—582 și *Kritik der praktischen Vernunft* pp. 224—231. *)

De însemnat este că fie care din aceste cursuri era însoțit de aplicări practice, cari provocau spontaneitatea studentului și-l făceau să înțeleagă, încă de la cele d'ântăiu lectiuni, imensa importanță a studiului filosofiei.

Dar reședința d-lui Maiorescu în Iași a fost fecundă și în alte privințe. Prin inițiativa d-sale se formă acolo, în anul 1867, o societate literară intitulată *Junimea*, la care luă parte mai toată inteligența fostei capitale a Moldovei. Scopul ei era de a contracara tendințele de inovațiune radicală în limbă și în scriere ale *Societății Academice*. Plecând de la principiul necontestat, dar unilateral, că limba noastră este fica celei latine, majoritatea acestui corp conchidea că noi trebuie să depărtăm din limbă or ce cuvânt a cărui latinitate nu se

*) *Buletinul Instrucțiunii publice*, 1865, Noembre, pag. 205, sq.

poate dovedi, și ast-fel, trecend de la precept la exemplu și mergend din epurațiunii in epurațiunii din ce in ce mai indrăsnețe, ea ajunse a scrie pagini cu totul neînțelese pentru marea majoritate a Romănilor. Cu alte cuvinte Societatea Academică voia să omoare o limbă viuă pentru ca să invieze o limbă moartă.

D. V. Alexandri in *Dicționarul său grotesc* și d. A. Odobescu cu spirituala sa *listă de bucate* au făcut pe mulți inși să riză pe socoteală limbei inventate de societatea Academică. Multă vreme nu se vorbi in București de cât de *sorbițiunea de scribele*, de *vinum perenne de Acidava* și de alte imposibilități de felul acesta. Cesar Boliac și d. Alexandru Odobescu dincoace de Milcov continuau tradițiunea frumoasei limbe a cronicarilor, a cărților sfinte și a poeziei noastre populare. Incolo, tineri și bătrâni, învățați si ignoranți, se întreceau care mai de care să vorbească și să scrie in jargonul născocit de către Academie.

Ceea ce indemna pe Boliac, pe d. V. Alexandri și pe d. Odobescu să păstreze limba așa de verde a poporului era numai un instinct artistic, care, fiind cu totul intim și nici de cum motivat prin o argumentație științifică, rămănea ascuns in inimile d-lor. Contra acestei opozițiuni de sentiment, Academia aducea tot aparatul filologiei moderne ca să întemeieze principiul ei de inovațiune in limbă, și trebuie să recunoaștem că mulți din noi erau fa-

scinații de pompa eruditivă, care da atâta prestigiu teoriei academice. Singur d. Maiorescu opuse pentru întâia oară știința la știință și atacă pe puriști chiar pe tărîmul, pe care nimeni până la d-sa nu îndrăznise a-'i căuta. După o luptă destul de animată în sinul Academiei, d. Maiorescu 'și dede demisiunea, pentru cuvântul că aceasta nu era îndestul de matură spre a răspunde înaltei sale chemări. Dușman neimpăcat al „formelor fără coprins,“ d-sa combătu fără cruțare tot ce i se păru fals în cultura noastră.

„În aparență, după statistica formelor din afară, zice d-sa, Românii posed astăzi aproape întreaga civilizație occidentală. Avem politică și știință, avem jurnale și academii, avem școli și literatură, avem muzee, conservatorii, avem teatru, avem chiar o constituțiune. Dar în realitate toate acestea sunt producțiuni moarte, pretenții fără fundament, staffi fără trup, iluzii fără adevăr, și astfel cultura claselor mai înalte ale Românilor este nulă și fără valoare, și abisul, ce ne desparte de poporul de jos devine din zi în zi mai adânc. Singura clasă reală la noi este țeranul român, și realitatea lui este suferința, sub care suspină de fantasmagoriile claselor superioare. Căci din sudoarea lui zilnică se scot mijloacele materiale pentru susținerea edificiului fictiv, ce-'l numim cultura română, și cu obolul cel din urmă 'l silim a ne plăti pictorii și muzicanții noștri, academicii și atenianii din Bu-

curești, premiile științifice și literare de pretutindinea, și, din recunoștință cel puțin, nu-ți producem nici o singură lucrare, care să-ți înalțe inima și să-l facă să uite pentru un moment mizeria de toate zilele.“ *)

Și concluzia acestui trist adevăr este aceasta:

„Prin urmare vom zice: că este mai bine să nu facem o școală de loc, de cât să facem o școală rea; mai bine să nu facem o pinacotecă de loc, de cât să o facem lipsită de arta frumoasă; mai bine să nu facem de loc statutele, organizarea, membrii onorați și neonorați ai unei asociațiuni, de cât să le facem fără ca spiritul propriu de asociare să se fi manifestat cu siguranță în persoanele ce o compun; mai bine să nu facem de loc academii cu secțiunea filologică, cu secțiunea istorico-archeologică și cu secțiunea științelor naturale, cu ședințele solemne, cu discursurile de recepțiune, cu buletinele pentru elaborate, de cât să facem toate acestea fără maturitatea științifică, ce singură le dă rațiunea de a fi.

„Căci dacă facem alt-fel, atunci producem un șir de forme, ce sunt silite a exista un timp mai mult sau mai puțin lung fără fondul lor propriu. Insa în timpul în care o academie e osândită a exista fără știință, o asociațiune fără spirit de societate, o pinacotecă fără artă și o școală fără

*) *Critice*, p. 336.

instrucțiune, in acest timp formele se discreditează. cu totul in opinia publică și întârzie chiar fondul, ce neatârnat de ele s'ar putea produce in viitor și care atunci s'ar sfii de a se imbrăca in vestmântul lor desprețuit." *)

Această ură contra aparențelor mincinoase, această aversiune innăscută contra inovațiilor vătămătoare, făcu pe d. Maiorescu să se declare adversar neimpăcat al limbei fabricate de către Societatea Academică și părtean călduros al limbei cronicarilor și a poporului, in care a scris C. Negruzzi, Bălcescu, Boleac și Alexandri. In contra afirmării Societății Academice că slavonismele și alte strănisme au corupt „frumoasa limbă a Latîului“, d-sa dovedi că ceea ce numim corupțiunea limbei nu este de cât o transformare firească, neapărată, și că schimbarea continuă a cuvintelor este străns legată de modificarea neconținută a coprinsului noțiunilor. „Ceea ce intreține sonurile unui cuvânt in întregimea lor primitivă, zice d. Maiorescu, este conștiința înțelesului lor primitiv. Indată ce inteligența poporului a modificat acest înțeles primitiv, generalizându-l și desfăcându-l de originea lui materială, viața conservativă a sonurilor s'a stins. De aci in colo ele se prefac, se inmoaie, se corup, se pierd, și din întregul lor primitiv rămân câte-va sonuri reci, drept semne

*) *Ibidem*, p. 339 sq.

pentru noțiunea arbitrară, ce 'și-a format'o poporul. Tot așa la moartea unui organism incetează puterile ce 'i au susținut până aci unitatea organică, și încep a lucra puterile chimice, cari in sensul organismului descompun și disting, iar in sensul lor compun și crează noui formațiuni cu o viață nouă". *)

Ortografia pe care o recomanda pe atunci *Societatea Academică* este al doilea punct asupra cărui-a s'a indreptat spiritul eminentemente critic al d-lui Maiorescu. Incă din anul 1866, d-sa scrise o broșură de 152 pagini, intitulată *Despre scrierea limbii române*, in care susținea fonetismul nu pentru inlesnirile ce acest sistem de scriere ne infățișează, ci pentru că el este cel mai rațional pentru acele popoare cari nu au, ca Englezii și Francezii, o tradițiune ortografică.

Cuvântul pe care d. Maiorescu l'a luat de lozincă in polemica sa contra *Societății Academice* și a majorității literaților noștri este *Noua Direcție*. Acest cuvânt așa de inofensiv in sine a devenit țipetul de alarmă al vrăjmașilor d-lui Maiorescu și drapelul grupului literar in fruntea căruia se afla d-sa. Ideile fundamentale ale acestui grup se pot resuma in următoarele trei puncte; 1° Păstrarea limbii naționale cu streinismele, cari,

*) *Logica*, pag. 21 sq. București. 1876.—*Despre scrierea limbii române*, p. 146 sqq. Iași, 1866.

prin existența lor îndelungată în graul românesc, au căpătat dreptul de cetățenie; 2° Scrierea fonetică a limbei românești, însă cu litere latine; 3° Luptă crâncenă contra negustorilor de vorbe, contra nulităților și chiar mediocrităților poetice, și mai cu seamă contra acelor literați, cari scriau într'una, când n'aveau nici cunoștințe, nici idei proprii. Un șir de articole bine scrise și încă și mai bine gândite, publicate în *Convorbiri literare*, au stabilit reputația d-lui Maiorescu de corifeu al criticismului român și au asigurat triumful ideilor sale literare și limbistice. Mulțumită răsunetului ce vocea sa elocinte găsea în inimele cititorilor revistei Ieșene, mulți tineri necunoscuți până atunci se impuseră atențiunii publicului nostru, și trebuie să adaugem că laudele ce d. Maiorescu aducea junilor sei adepți erau în parte meritate. Neapărat, în această străduință continuă de a face drum ideilor sale, d. Maiorescu a trecut câte o dată dincolo de ținta la care viza, însă d-sale suntem în mare parte datori dacă noi am atins-o. Fonetismul temperat este astăzi ortografia mai tuturilor Românilor, limba a scăpat de valul latinismelor, cari amenințau să o cotopească, literații cu fraze sforăitoare dar goale, debitanții de cuvinte fără sens au fost descoperiți și dați în risul publicului, mai cu seamă cu acerba critică publicată sub titlul *Beția de cuvinte* din anul 1873.

Pentru ca cititorii să aibă o idee de modul în

care d. Maiorescu tractează cestiunile limbistice și filologice, ne vom permite a le pune sub ochi un pasagiū din articolul său *Contra neologismelor*, tipărit în *Convorbiri literare*, An. 1881, Noembre. În acest articol d. Maiorescu desvolta teza: „Depărtarea *tuturilor* cuvintelor slavone din limba română și înlocuirea lor cu neologisme ar fi o greșală și o imposibilitate.” După o argumentare peremptorie, plină de exemple luate din natura intimă a limbei noastre, d-sa încheie cu următoarele cuvinte, cari ne dovedesc cât de adânc pătrunde d-sa în firea lucrurilor :

„Ar fi un sacrilegiū în contra spiritului poetic și național să înlocuim cuvintele de origine slavă prin altele de origine latină în acele poezii populare sau devenite populare, cari formează o parte esențială din caracterul nostru național. Căci cuvântul numai în dicționarele cărturarilor se infățișează ca o unitate izolată de câte-va litere împreunate laolaltă, care prin permutări se pot preface îndată în alte unități: în realitatea vieții sufletești, cuvântul este un complex de înțelesuri și simțiri, cari nu există nici o dată singuratece, ci sunt tot-d'a-una legate cu înțelesurile și simțirile din alte cuvinte și alcătuiesc ast-fel între ele țesătura cea trainică a personalității unui individ ca și a unui popor.

„Această țesătură este mai întinsă sau mai restrânsă, mai indesată sau mai pe d'asupra, după cum este și firea individului: dar tot-d'a-una este imple-

tită din multe ițe ale spiritului omenesc; și din când în când se ivesc incrușișări de fire, cari pot pune în mișcare țesetura întreagă, și cu un simplu cuvânt se deschide adâncimea adâncimilor sufletestii.“

Deosebit de partea curat limbistică, d. Maiorescu a tractat cestiuni de poetică cu aceeași siguranță de gust și cu aceeași sănătate de judecată ca și cestiunile limbistice. Încă din 1867, d-sa a scris o broșură de o sută de pagini și mai bine asupra *Poesiei Române*, în care, după ce fixează condițiunile formale ca și condițiunile ideale ale unei poesii, arată intru cât poezii noștri au implinit aceste condițiuni. Volumul se încheie cu o mică colecție de poesii alese.

În anul 1874, d-sa adună o parte însemnată din ideile sale literare și limbistice, împrăștiate în deosebite articule din *Convorbiri literare* și în broșuri anterioare, și le publică sub numele general de *Critice*; iar în anul 1876 resumă o parte din lecțiunile sale asupra logicei într'un volum mic, care este singura logică originală scrisă în limba noastră de la deschiderea școalelor române.

Caracterul general al acestor scrieri este agresiv și destructor; pe alocurea constructiv. Această lucrare i se impunea ca o necesitate, din cauza căii vițioase în care se aruncaseră mai toți scriitorii noștri. Scrierea limbei devenise în mâinile pedanților o știință tot așa de complicată ca scrierea limbei franceze; limba apucase, sub impulsul So-

cietății academice, pe un povirniș care amenința să ne facă neînțeleși în țara noastră și să creeze un dialect pedant și searbăd, care tracta cu un dispreț suveran limba cărților sfinte, a cronicelor și a poeziei populare. Pretențiunile unor șarlatani de literatură ajunseseră până acolo, în cât aceștia, sub masca patriotismului și a naționalității, debitaă ideile cele mai necoapte și mai eronate, zăpăceau mințile și le făceau inaccesibile pentru cultura adevărată. În contra acestei tendințe fatale și nihiliste, în domeniul limbei și cugetării, se ridică d. Maiorescu cu toată autoritatea talentului și științei sale. Cunoștințele sale multiple și întinse, judecata sa dreaptă îi puneau la dispoziție argumente hotărâtoare pentru stabilirea convingerilor sale. Sub farmecul stilului său limpede, în care ideea se vede ca prin cristalul cel mai transparent, tinerimea începu a vedea că vorbele sunt făcute ca să exprime ideii și că limba noastră, așa cum o găsim în gura poporului, a reo vigoare pe care nu o găsim în limba pedanților. Săgețile sarcasmului său, înțepăturile spiritului său au făcut șarlatanilor literari rane așa de adânci, în cât ele nici până astăzi nu s'au vindecat, și mulți idoli ai literilor noastre au fost sfărâmați pentru tot-d'a-una.

II.

Când d. Maiorescu scria în 1868 interesanta sa broșură *Contra școalei Barnuțiu*, nu făcea de cât a trece la un alt ordin de idei direcțiunea pe care o dedese deja in ortografie, limbă și literatură. Așa numita școală Barnuț voia să schimbe într'un mod violent și radical organizația noastră politică, socială și religioasă. Precum societatea academică voia să ne întoarcă la limba lui Cicero, de asemenea Barnuțiu cerea să ne întoarcem la forma de guvern a Romei antice, să adoptăm religia păgână și să introducem legile agrarie a le lui Licinius Stolo și Tiberius Gracchus. Nu era nici mai mult nici mai puțin de cât o răsturnare a edificiului nostru social. D. Maiorescu se afirmă sus și tare contra acestor tendințe revoluționare, care începuseră a se arăta la călți-va din elevii reposatului Profesor de la facultatea de drept din Iași. Și aci d. Maiorescu urmă același metod și continuă a-celeași principii. D-sa arată falsificările faptelor din istoria romană făcute de Barnuțiu, probă contradicțiile flagrante ale autorului și susținu cu o putere de convingere extraordinară așezămintele statului nostru social, politic și religios.

Ast-fel din capul locului, de la primul pas ce făcea pe arena politică, d-sa se afirma de conservator al instituțiilor noastre liberale. D-sale nu 'i au plăcut nicăieri schimbările intempestive, revoluțiile violente. Așa dar locul său era fixat între conservatorii moderați sau juna dreaptă.

Aci este locul să ne întrebăm în ce se deosebește conservatismul d-lui Maiorescu de al celor alți conservatori? I s'a imputat adesea de adversarii săi o trădare a clasei din care d-sa a eșit și la care d-sa aparține de drept, adică a partidului liberal. N'a fost imputare mai nedreaptă de cât aceasta. În fond, d. Maiorescu este liberal moderat. Cum se face însă că d-sa este campionul cel mai ilustru al partidului contrariu?

Coriferii partidului conservator au fost necesarmente aruncați aci de forța împrejurărilor. Atăți boieri cari se găseau așa de bine sub regimul regulamentar nu puteau privi cu ochi buni inovațiile făcute de la 1859 incoace. Prejudiciul educației, prejudiciul de clasă privilegiată, amintirea vremii vechi, în care boierul era tot și cei-l-alți nimic, făceau pe membrii vechiei noastre aristocrații să se constitue în partid diametralmente opus partidului liberal. Singur d. Maiorescu a intrat nu din cauzele espuse mai sus, ci din motive de o ordine mai înaltă.

Încă înainte de 1848 se formase la noi un partid liberal al cărui program era revoluția franceză,

a cărui deviză era dărîmarea regulamentului organic și înlocuirea lui cu o constituție liberală în cel mai vast sens. Aceștia voiau să reformeze societatea după un ideal abstract, la care ajunge cine-va cu aceeași înlesnire cu care rezolvă o regulă de trei sau o problemă de algebră. Pentru dînsii principiul era tot, împrejurările nimic. Cu acest mod matematic de a construi edificiul social poți să dai aceeași constituție englezului ca și indianului, francezului ca și chinezului. Și cu toate acestea nu este așa. Esperiența istorică a deosebitelor popoare ne dovedește că o instituție socială sau politică nu prinde rădăcini pretutindeni, și că a introduce inovațiuni într'o țară după datele rațiunii pure este a agita lumea fără nici un folos practic pentru dînsa, a împiedica progresul și a-l face imposibil pentru multă vreme.

Între aceste două partide doctrinare, din cari una privește spre trecut unde vede fericirea țării, cealaltă îl desprețuește și nu caută de cât în viitor, este loc pentru al treilea partid, partidul său școlă istorică. D. Maiorescu, întemeindu-se pe datele științei pozitive, a îmbrățișat cel din urmă mod de a vedea. Și aci se vede influența studiilor sale germane. Grimm este întemeietorul școlii istorice pe continent. Din Germania ea a trecut în Franța unde a găsit un reprezentant ilustru în persoana d-lui H. Taine. „Un peuple consulté, zice acest scriitor eminent, peut à la rigueur dire la forme du gou-

vernement qui lui plaît, mais non celle dont il a besoin ; il ne le saura qu'à l'usage ; il lui faut du temps pour vérifier si sa maison est commode, solide, capable de résister aux intempéries, appropriée à ses moeurs, à ses occupations, à son caractère, à ses singularités, à ses brusqueries. Or, à l'épreuve, nous n'avons jamais été contents de la nôtre : treize fois en quatre-vingts ans, nous l'avons démolie pour la refaire, et nous avons eu beau la refaire, nous n'avons pas encore trouvé celle qui nous convient. Si d'autres peuples ont été plus heureux, si, à l'étranger, plusieurs habitations politiques sont solides et subsistent indéfiniment, c'est qu'elles ont été construites d'une façon particulière, autour d'un noyau primitif et massif, en s'appuyant sur quelque vieil édifice central plusieurs fois raccommodé, mais toujours conservé, élargi par degrés, approprié par tâtonnements et rallonges aux besoins des habitants. Nulle d'entre elles n'a été bâtie d'un seul coup, sur un patron neuf, et d'après les seules mesures de la raison.... Il s'agit de *découvrir* la constitution d'un peuple, si elle existe, et non de la mettre au voix. A c'est égard, nos préférences seraient vaines ; d'avance la nature et l'histoire ont choisi pour nous ; c'est à nous de nous accommoder á elles, car il est sûr qu'elles ne s'accommoderont pas à nous. La forme sociale et politique dans laquelle un peuple peut entrer et *rester* n'est pas livrée à son

arbitraire, mais déterminée par son caractère et son passé." *Les origines de la France contemporaine*; Préface, p. II et III.

În fața scoalei doctrinare, care voește să resoalve toate problemele sociale după regula de trei, o asemenea teorie pare reacționară. Și cu toate acestea pretutindeni oamenii de simț au îmbrățișat-o cu căldură.

În scurt, deviza politică a d-lui Maiorescu s'ar putea resuma în următoarele rânduri din cel mai eminent istoric al Angliei, una din gloriile cele mai scumpe ale partidului whig: „Să nu te îngrijești de loc de simetrie, ci se țină mult la folos; să nu înlături o anomalie numai pentru că e anomalie; să nu introduci măsuri noi decât numai când se simte un rău social, și atunci să le introduci potrivit cu trebuința de a stîrpi răul; să nu stabilești nici o dată o propoziție mai întinsă decât cazul anumit pe care vrei să-l remediezi“.)

O asemenea teorie poate părea îngustă pentru teoreticii cu vederi mici; ea este inatacabilă pentru un adevărat om de Stat.

*) To think nothing of symmetry and much of convenience never to remove an anomaly merely because it is an anomaly; never to innovate except when some grievance is felt; never to innovate except so far as to get rid of the grievance; never to lay down any proposition of wider extent than the particular case for which it is necessary to provide. T. B. Macaulay, *History of England*, Tom. IV, pag. 85 și 86. Ediția Tauchnitz.

Cea d'ântăiū ocașiune, in care d. Maiorescu își dete pe față principiile sale de politică generală, fuse publicarea volumului răposatului Barnuțiu asupra dreptului public al Romănilor. Ocașiunea ora cu atât mai prețioasă pentru junele nostru politic, cu cât Barnuțiu formase in Iași o seamă de adepti chiar intre profesorii facultății de drept de acolo. Atunci d. Maiorescu publică prețioasa sa broșură *Contra Scoalei Barnuțiu*, unde, intre altele, găsim următorul pasagiū ca răspuns la afirmația că Romăni, ca descendenți ai Romanilor, trebuie să inprumute instituțiile politice și sociale ale strămoșilor lor:

„Dar abstrăgënd chiar de la această dovadă istorică și admitënd că dreptul public și administrațiunea Romanilor erau cele mai perfecte, totuși tendința de a incepe imbunătățirea poporului nostru prin introducerea dreptului Roman nu este mai puțin falsă și periculoasă. Dacă Romanii cei vechi au fost virtuoși și fericiți in statul lor, cauza de sigur nu a fost jurisprudența lor cea buuă, ci din contra ei au fost cauza jurisprudenței celei bune și aceasta a fost numai efectul virtuții romane. Faceți äntăiū pe poporul român inteligent și activ, dați-l prin școli bune lumina și independința de caracter a adevăratului cetățean, și apoi forma juridică, după care își va intocmi el relațiunile sale publice și private, va veni de la sine și va fi acomodată stării sale de cultură. Dar nu incepeți cu

regulamentare administrativă și cu constituțiune, căci de când e lumea nu s'a regenerat nici un popor prin legi și prin guverne; ci legile și guvernele au fost numai espresiunea lăaturalnică, rezultatul estern al culturii interioare a unui popor, și a aștepta cultura de la jurisprudență și de la guvern, vrea să zică a resturna ordinea naturală, a introduce spiritul centralisării și patronagiului guvernamental, a lua cetățeanului încrederea în sine însuși, acel prețios *selfgovernment*, care el singur plătește mai mult de cât toate codificațiunile publice și private și care este unica bază solidă a adevăratei democrații.“ *)

Sub scutul acestor idei d. Maiorescu intră în camera conservatoare din an. 1871 și în anul 1874 ajunsese ministru al instrucțiunii publice. Nici un ministru nu a făcut mai mult de cât densusul să se simtă prezența sa. Ca fost profesor de gimnaziu și de universitate, ca om de litere și cunoscător adânc al plagelor instrucției noastre, el căută a introduce școlile reale spre a da o direcțiune mai practică învățământului nostru și a scăpa societatea de acel proletariat de postulanți cari înțesează coridoarele autorităților. Mai mult decât atâta: el încercă, ca Bonitz în Austria, o reorganizare completă a învățământului nostru și redactă

*) Vezi *Contra Scoalei Barnuțiu*, de Titu Maiorescu, pag. 101, 102 și 103.

un proiect de lege care ajunse in desbaterea Corpurilor legiuitoare ; dar opoziția oarbă ce se forma-se in contră'ri aduse căderea sa in anul 1876 și cu dănsul căzu și vastul său proiect de reformă a învățământului public. Eșind din minister, d. Maiorescu fu trimis ca ambasador la Berlin, unde conduse negocierile pentru incheierea unui tractat comercial intre Germania și România. Tactul său așa de sigur pretutindenea nu se desminți nici in cariera diplomatică. In Berlin lăsă simpatii reale si d. Cogălniceanu îl considera ca pe cel mai abil negociator diplomatic al statului român. Dar antipatiile majorității parlamentare îl făcură să fie revocat, nu in paguba sa, ci a țării.

III

Astăzi d. Maiorescu exercită profesiunea de avocat cu un succes din ce in ce crescând, pe care i-l asigură cunoștințele sale variate, logica strinsă a argumentației și farmecul iresistibil al elocinței sale. Ceea ce caracteriză elocința d-lui Maiorescu, fie ca avocat, ca bărbat de Stat sau conferențiar, este o obiectivitate filosofică care nu alunecă nici odată pe povârnișul personalităților. Stăpân pe sine mai mult de cât or-care din bărbații noștrii iluștri, el nu se coboară nici odată la personalități meschine, chiar dacă adversarii săi 'și' au permis a-l insulta intr'un mod nedemn ; in Cameră atitudinea sa are

ceva măreț care îl aseamănă în cât-va cu marele Pericles. Când vorbește știe să dea timbrului său toate tonurile potrivite cu ideile sau simțimintele ce exprimă și să străbată cu o înlesnire particulară toată gama pasiunilor omenești. Frasa sa are ceva lapidar și ordinea ideilor sale formează un lanț continuu, în care nu lipsește nici un inel. Acțiunea sa nu are nimic din acea frenesie de gesturi și de schimbare neconținută a muschilor feței sau a atitudinii corpului, care caracterizează pe cei mai mulți din oratorii noștri. Nimeni nu l'a văzut isbind cu pumnul său cu palma tribună sau banca de unde vorbea. Totul este măsurat și cuviincios. Gesticulația sa nobilă dar animată, deplina sa posesiune de sine, înlesnirea cu care își găsește cuvintele trebuincioase pentru exprimarea gândirilor sale, timbrul plăcut dar viril al vocii sale, perfectă structură a fraselor sale nepremeditate, pun în mirare și încântă pe auditori. Un adversar politic declarat al său, auzindu'l pentru întâia oară vorbind în parlament, nu s'a putut opri de a exclama: „Este cu neputință să vorbească cine-va mai bine!”

D. Maiorescu, deosebit de cunoștințele ce posedă în limbile clasice, vorbește și scrie mai bine de cât or-care Român limba germană și maniază cu destulă înlesnire și corectitudine pe cea franceză. Deosebit de aceasta, d-sa înțelege bineșor pe cea engleză și știe să se slujească de cărțile italiene. Filosoful său favorit este Schopenhauer.

Caracter esențialmente asociabil, el are legătură cu cei mai însemnați oameni ai țării, și, pe de altă parte, adună în salonul său o dată pe săptămână pe tinerii cari se ocupă cu literatura, și îndeamnă la muncă serioasă și îi incurajează când vede într'înșii talente adevărate. Francheta și justetea observațiilor sale nu are nimic care să vatăme amorul propriu său să atingă susceptibilități delicate. Din acest cerc au eșit multe scrieri de o valoare reală, și trebuie să adaugem că nu rare ori consiliile d-lui Maiorescu au folosit celor mai mulți dintr'înșii.

Angel Demetrescu.

